

OSMANLI DEVLETİ İLE AVUSTURYA VE MÜTTEFİKLERİ ARASINDAKİ BARIŞ MÜZAKERELERİNDE (1689) HOLLANDA'NIN ARABULUCULUK GİRİŞİMLERİ

SONGÜL ÇOLAK*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 1683 II. Viyana yenilgisinden sonra Avusturya başta olmak üzere müttefikleri Venedik, Lehistan 1695 tarihinde de Rusya ile ayrı ayrı cephelerde savaşmaya başlamış, cephelerde aldığı askeri yenilgiler neticesinde Uyvar (*Érsekújvár*), Budin (*Buda*), Segedin (*Szeged*), Şimontorna (*Simontornya*), Peçuy (*Pécs/Fünfkirchen*) ve daha sonra da Belgrad (*Beograd*) gibi önemli kaleleri Avusturya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Bu kaleleri kaybettiği esnada Osmanlı Devleti, Ukrayna'da Lehistan'a, Dalmaçya'da Arnavutlara, Mora'da ve Ege'de Venediklilere karşı da mücadele vermek mecburiyetinde idi. Bu mücadelelere 1695'ten itibaren de Rusya ile Kırım üzerinde savaşması eklenecektir¹.

Hem askerî başarısızlıklar hem ülke içinde ekonomik ve sosyal alanda yaşanan buhranlar Osmanlı Devleti'ni, savaş halinde bulunduğu Avusturya ile barış yapmak için harekete geçmeye yöneltmiştir. Sulh bulmak, görünürde ise Sultan II. Süleyman'ın (1687-1691) cülûsunu bildirmek amacıyla bir elçilik heyetinin Viyana'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Elçi olarak Zülfikâr Paşa tayin olunmuştur². Divân-ı hümayûn tercümanı

* MKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Markus Köhbach, "Das Osmanische Reich im 16. und 17. Jahrhundert", *Österreich und die Osmanen - Prinz Eugen und seine Zeit. Schriften des Institutes für Österreichkunde* 51/52, Viyana (1988), s. 17.

² Elçi olarak görevlendirilen Zülfikâr Paşa hasoda da yetişmiştir. 1667'de çavuşbaşı tayin edilmiş, 1669'da azledildikten sonra kapucubaşı, sonra rüznâmecî, nihayet surre-i hümayûn emîni olmuştur. Daha sonra da nişâncı rütbesiyle reisülküttâb vekili atanmıştır. Viyana elçiliğinden sonra (4 yıl kadar sürmüştür) Edirne'ye dönmüştür. Dönüşünden sonra tekrar surre-i hümayûn emîni olarak Mekke'ye gönderilmiş, 1696'da yeniçeri kâtibi olmuştur. 20 Ağustos 1696'da Macaristan yakınında Bega Meydan muharebesinde şehit düşmüştür. F.Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (çev. Coşkun Üçok), Ankara 1982, s. 256-257. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, çev. S. Ali Kahraman, C. 5, İstanbul 1996, s. 1720. M.

İşkerletzâde Aleksandr (*Aléxandros Mavrocórdatos*)³ ve Zülfikâr Paşa'nın yeğeni Mustafa Ağa da gidecek heyete dahil edilmişlerdir.

Zülfikâr Paşa Avusturya'ya elçi olarak görevlendirildiğine dair fermânı 12 Ramazan 1099 (11 Temmuz 1688) tarihinde almış⁴ ve Rumeli Beğlerbeği payesiyle tayin olduğu bu görev icabı Viyana'ya gitmiştir. Viyana'da İmparator I. Leopod (d. 1640-öl. 1705) ile 17 Rebiülâhir 1100 (8 Şubat 1689)'de görüşmüş⁵, Avusturya ve müttefikleri ile Hollanda elçisinin arabuluculuğunda muhtelif defalar müzakerelerde bulunmuştur. Bu esnada Hollanda'yı aracı olmaya iten sebep Akdeniz ticaretinden doğan menfaatleriydi. Nitekim Hollandalı tacirlerin Akdeniz'de hem İspanyol hem de Cezayir ve Tunus korsanlarına karşı kendilerini savunmasız hissetmeleri, "*istati Cene-*

Alaaddin Yalçınkaya, "Zülfikâr Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. II, YK. Yayınları, İstanbul 1999, s. 703-704.

³ Osmanlıların İşkerletzâde dedikleri Aléxandros Mavrocórdatos'dur. İşkerletzâde İstanbul'da doğmuş, İtalya'da felsefe ve eczalık okuduktan sonra İstanbul'a dönmüş, Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Latince dilbilgisinden dolayı baştercüman olmuştur. II. Viyana kuşatmasına katılmış, 1683 ve 1685-1687 seneleri arası gelişmeleri günlük tarzında kaydetmiştir. Bkz. F. Richard Kreutel, *Kara Mustafa vor Wien 1683 aus der Sicht türkischer Quellen*, Karl Tepy ed., Graz-Wien-Köln, 1982, s. 57.

⁴ "...Bu hakir-i pür-kusûr kulları ve Divân-ı Hümâyûn baş tercümânı olan İşkerletzâde Aleksandra kulları i'timâd-nâme-i şevket-makrûnları birle Roma İmparatoru Leopoldus cânibine risâlet ile fermân olduğumuz mahall bin doksan dokuz senesi ramazân-ı şerifinin on ikisinde vâki' mizacumuz 'âlil ve hevâlar issi idi..." Zülfikâr Efendi, *Mükâleme Takrîri*, vr. 34 b, sr. 5-8. (ileride *M.T*)

⁵ Elçilik, İmparator I. Leopold ile ilk defa 17 Rebiülâhir 1100'de (8 Şubat 1689) buluşturulmuştur. Zülfikâr Paşa bu buluşmayı şöyle tasvir etmektedir: "...Tercümân vesâleti ile Botendoruf Kal'ası'ndan kalkulup, Beç'den berü âki' Vözendoruf Karyesi'nde bir gice meks olundu. Ertesi, andan dahi kalkulup, Beç kurbunda Macar yolunda âki' varoşda ta'yin olunan konağa gelindi. Anda dahi bir gün arâm olunup, fi 17 Rebi'ül-âhir sene 1100, altı at çeker, Çâsâr kendü bindüğü bir mükemmel hintov ile tercümân yalnız konağa geldi. 'Çâsâr size bakar' deyü da'vet eyledi. Hintova binilüp, varıldı. Sarâyda iççerüsü Çâsârın odasına varınca halk dolmuş idi. Çâsârın olduğu odaya girildikte Çâsâr odanın sol köşesinde âki' 'acem kalçıasıyla döşenmiş alçacık soffanın üstünde trpezze (?) ta'bir olunur sofranın önünde bir iskemlenin kurbunda ayak üzere durup, sol eli göğsünde olup, sağ elini aşığa uzatmış idi. Yanımızda olan ağalardan birâderzâdemiz Mustafa Ağa Nâme-i hümâyûm başımız beraberi iki el üstünde tutup, önümüzce gider idi. Kendüye mükeddemâ tasûm olunduğu üzere üç yerde sağımızda bize bakarak turur idi. Biz dahi Nâme-i hümâyûn-ı şevket-makrûna ta'zim ve tekrîm birle eğilüp bu vech üzere sofa kurbuna varıldıktan anda Nâme-i hümâyûmı kendü elimize alup, öpdükten sonra sofrâ üstünde Çâsârın yanına koyduk. Üst evsâbını tutup, göğsümüz beraber yine kaldırdık ve dönüp, yerimizde durduk ve bu güne mu'âmele ile mukaddemâ tercümânın ibrâm eyledüğü hâm tekliflerin def eyledik..." *M.T*, vr. 48 a, sr. 6-19.

rallerini"⁶ 1604 senesinde Bâbîâlî ile siyasi münasebetler kurmaya sevketmiş ve bu girişimlerin sonucunda -rakip Fransız ve İngilizlerin engelleme çabalarına rağmen- 6 Temmuz 1612'de siyasi ve ticari hakları içeren bir ahidnâme-i hümâyûnu almayı başarmışlardı⁷.

Viyana'da ondört kere müttefikler ile biraraya gelen; ancak olumlu bir netice elde edemeyen heyet, bu görüşmelerin ardından büyük sıkıntılar ve mahbusluk çektikten dört yıl sonra 1692'de Edirne'ye dönebilmiştir.

Zülfikâr Paşa, avdetinden sonra Sultan II. Ahmed'e (1691-1695) elçiliğine dair takrîrini sunmuştur. Bugün bildiğimiz kadarıyla, bu takrîrin iki nüshası mevcuttur. Biri Viyana'da *Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, signatur H.O.90*'da kayıtlıdır; 98 varaktır ve her varak 21 satırdan oluşmaktadır⁸. Diğeri ise Münih'te *Bayerische Staatsbibliothek Handschriftensammlung, signatur cod.turc. 117*'de kayıtlıdır ve Joseph Aumer'in kataloğunda s. 36, nr. 117'de verilmiştir⁹. Wolfgang Jobst, doktora çalışmasında bu yazmaların edisyon kritiğini, transkribini ve Almanca tercümesini yapmıştır. Fakat bu kıymetli çalışmada sefaretnâmenin 22 varaklık kısmı eksik bırakılmıştır. Bu sebeple tarafımdan sefaretnâmenin Münih nüshası temin edilip tamamı yeniden transkribe edilerek araştırmacıların hizmetine sunulmak üzere kitap olarak yayına hazırlanmaktadır.

⁶ İspanya'ya bağlı bir eyalet olan Hollanda bu devlete karşı ayaklanmış, 1579'da kendileri gibi ayaklanan altı eyalet ile birlikte Utrecht Andlaşmasını imzalamıştır. Buna göre bağımsızlıklarını elde eden bu eyaletlerin her birinde "Staten" denilen eyalet meclisi idareci olarak kurulmuş, her bir eyalet de dış politikalarını yürütme amacıyla bir Genel Meclis oluşturmuştur. Eyalet meclislerinden seçilen üyelerce oluşturulan genel meclis dış politika işlerinde oybirliği ile karar verme şartını koymuştur. İşte bu Cumhuriyetlerin oluşturduğu dış politikadan sorumlu genel meclise *Staten-Generaal* denilmiştir. Osmanlıca metinlerinde bunlar "İstâti Ceneralleri" olarak yazılmıştır. Gerard Erdbrink, "Onyedinci Asırda Osmanlı-Hollanda Münâsebetlerine Bir Bakış", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 2-3, (İstanbul 1974), s. 160, dipnot 3.

⁷ Erdbrink, a.g.m, s. 163, A. A. Kampman, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda Hollandalılar", *Belleten*, C. CXIII/91 (Temmuz 1959), Ankara 1995, s. 515. Bülent Arı, "İlk Osmanlı-Hollanda Münâsebetleri", *Osmanlı*, Ed. Güler Eren, (Ankara Yeni Türkiye Yayınları 1999), C. I, s. 493-501. Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki münâsebetler için bkz. Zeki Çelikkol-Alexander de Groot, Ben J. Slot, ...*Lale ile Başladı, Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi*, TTK Basımevi, Ankara 2000.

⁸ Wolfgang Jobst, *Der Gesandtschaftsbericht des Zü l-fiqâr Efendi über die Friedensverhandlungen in Wien 1689*, (basılmamış doktora tezi), Wien 1980, s. 11.

⁹ Joseph Aumer, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften der k. Hof - und Staatsbibliothek in München*, Münih 1875, s. 36.

Bu makalemizde Osmanlı elçilik heyetinin Viyana'da Avusturya ve müttefikleri Lehistan ve Venedik ile olan sulh müzâkerelerinde Hollanda elçisinin arabuluculuk girişimleri Zülfikâr Paşa'nın mükâleme takrîrinin Münih nüshası esas alınarak yazılmıştır. Eserin tamamı 105 varaktır. 34 b-105 b varakaları arası sefaretnâmedir. İlk 34 varak ise sivil ve askeri kadroların maaş ödemeleri ile ilgilidir. Sefaretnâme olan bölüm vr. 34 b'de "*Ceride-i takrîrât-ı merhûm Zülfikâr Efendi der kal'a-i Beç*" başlığı ile başlamaktadır.

Hollanda'nın Arabuluculuk Girişimleri

Zülfikâr Paşa başkanlığındaki Osmanlı elçilik heyeti İstanbul'dan ayrıldıktan sonra önce Niş'e gelmiş, buradan menzil menzil giderek 8 Eylül 1688'de Belgrad'a, (*Beograd*) daha sonra Varadin'e (*Petrovaradin*) ulaşmıştır. Belgrad'a doğru hareket ettiklerinde bu kale Avusturya askerlerine teslim olmuştur ve top şenlikleri ile kutlamalar yapılmaktadır. Heyet Varadin'den 18 Zilkade 1099 (14 Eylül 1688)'da ayrılmıştır. 15 Zilhicce 1099 (11 Ekim 1688)'da Edembûrg (*Ödenburg*) şehrine gelip burada üç gün konakladıktan sonra Pottendorf kalesine geçmiştir. Edenburg ve Pottendorf'ta heyet oldukça sıkıntı çekmiş, adeta hapis hayatı yaşamıştır. Özellikle Pottendorf'ta kaldıkları süreçte boşa bekletilmelerinden büyük rahatsızlık duymuşlardır.

Heyet Pottendorf'ta bulunduğu vakit Avusturya'da ikâmet eden Hollanda elçisi Gerard Hamel Bruyninx ile¹⁰ arabuluculukları konusunda mektuplaşmıştır. Zülfikâr Paşa'nın 3 Safer 1100 (27 Kasım 1688) tarihli kaydından anlaşıldığına göre gönderdikleri mektupta¹¹ heyet, Hollanda elçisi ile buluşmak istemektedir. Bunun sebebi ise ellerinde İstanbul'da kendilerine verilen, Hollanda'nın arabuluculuğuna dair mektupları iletmek zorunda olmaları ve yakın bir diyalogo başlatmak istemeleridir. Ancak Zülfikâr

¹⁰ Bu sıralarda Gerard Hamel Bruyninx Hollanda'nın Avusturya'da oturan daimi elçisidir. Bu elçi Eylül 1670'den, Eylül 1690'a kadar bu görevde kalmıştır. Jobst, a.g.e. s. 403, dipnot 121.

¹¹ Zülfikâr Paşa'nın Beç'te mukim olduğunu belirttiği Flemenk elçisine yazılan mektup: "Ba'de'l-elkâb, mektubun gelüp, mefhûmı ma'lûm oldu. Görüşülmek mümkün olmaduğünü yazmışınız. Lakin elcinizin Âsitâne-i sa'âdette tefhîm ve tasdik eyledüğü Cumhuriyetinizin dostluk ve hayırlı işe râğbetlerine müte'allık taraflarından sana ne şekil haber geldüğünü ifâde itmemişiz. Bu mevânî' mülâhaza olunmağla Cumhuriyetinizin meyline mebni olan kağıdları teslim eylemek için bir münâsib vakitte müterakkıb olmamız ma'kul görülür. Belki Çâsâra buluşduktan sonra bu mülâhazalar kalkmağla görüşülüp hayırlı işlerde tarafeynden isti'lâm ve istihâm ile muvâfakat ve müzâkere olunmak mukadder olmuş ola. Ve's-selâmu 'alâ mentitaba'al-Hüdâ." *M.T.*, vr. 44 b, sr. 18-19, vr. 45 a, sr. 1-4.

Paşa'nın ifadesiyle elçi "...*Asla âşinâlık sûretin...*" göstermediği gibi heyetin sulha dair niyetlerini öğrenme sevdasına düşmüştü. Bu tutumu dolayısıyla da aralarında bağlantı bir süre kesilmişti.

Heyet gönderdikleri bu mektuba 18 Rebiülevvel 1100 (10 Ocak 1689) tarihli bir cevap almışlardır. Gelen mektupta¹² Çasar ile Devlet-i aliyye arasını bulmak üzere Hollanda Cumhuriyeti'nin "*istati ceneralleri*" tarafından Senyör Hop'un tam yetkili elçi olarak görevlendirildiği¹³ ve Viyana'ya gönderildiği belirtiliyordu. Dolayısıyla mektuba göre heyet, sulha dair hususları görüşmek üzere bu elçiyi muhatap almalı ve ellerinde bulunan mektupları da bu kişiye vermeliydi. Senyör Hop arabuluculuk için Viyana'ya gelmekle beraber heyet ile hemen buluşturulmamıştır. Çünkü Fransa ile Avusturya arasında süregelen savaşta Fransa galip durumdadır ve Avusturya'ya ait bazı sınır kalelerini almıştır. Dolayısıyla Avusturya bu kötü gidişattan arabulucu Hop vasıtasıyla heyetin haberdar olabileceğini düşündüğünden bu buluşmayı ertelemiştir. Ancak heyetin İmparator ile buluşturulmasına izin verildikten sonra Hollanda'nın arabulucu elçisi ile görüşmelerine müsaade edilmiş, Senyör Hop, Pottendorf kalesine gelerek onlarla görüşmüştür. Bu ilk buluşmada Hop, arabuluculuğuna dair Hollanda Cumhuriyetinin kendisine verdiği belgeyi ibraz ederek dostluğunu ve yardımseverliğini ifade etmiştir. Ancak bu ilk buluşmada heyeti tedirgin eden bir konuşma geçmiştir. Şöyle ki heyet elçinin Avusturya ve müttefikleri ile Osmanlı Devleti arasında "*ale-s-seviyye*" tarzında bir yaklaşımda olmadığını fark etmişlerdir. Nitekim elçi heyete, Osmanlı Devleti'nin çıkarı doğrultusunda İmparator Leopold nezdinde gayretlerde bulunacağını imâ etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ni Hop'un gayretine muhtaçmış gibi hissettiren bu durum, Osmanlı Devleti'nin temsilcilerinin tepkisine neden olmuştur. Heyet duyduğu rahatsızlığı açık ve net bir şekilde şöyle ifade etmiştir:

¹² Hollanda elçisinin gönderdiği cevabi mektup: "Ba'de'l-elkâb inhâ ve ilâm olunan budur ki, Devlet-i 'Aliyye ile Çâsâr hazretlerine arasında musâlih-i musâlahaya sa'y ve dikkat eylemek için Nederlade İstati cenerâl efendilerim tarafından Senyör Hop istikali elçilik ile bu tarafa gönderilmiştir. Ma'lûmunuz olmak için işbu mektûb-ı meveddet yazılmışdır ki, sulha müte'allık olan ahvâli mûmâ-ileyh ile müzâkere eylediğimizden gayri İstati cenerâllere ve elçisine hitâben olan mektûbları teslîm eylesiz ve's-selâm." *M.T.*, vr. 45 a, sr. 5-9.

¹³ Senyör Hop'un arabulucu elçi olarak görevlendirildiğine dair mektubun sûreti: "Sûret-i diğere: Ba'de't-tefahhus ma'kûl ve münâsib görölüp, karar-dâde olunmuşdur ki, işbu mâh-ı Eylûlün yigirminci gününde ta'yin ve takrîr olunduğı vech üzere müstakil elçi nâmıyla Çâsâr câuibine ma'acelen varup, elçiliğini edâ eylemek üzere Bırandaburuf Herseğinin yanında müstakil elçi olan Senyör Hop da'vet ve ta'yin oluna." *M.T.*, vr. 45 b, sr. 6-10.

“...Devlet-i ‘Aliyye’nin asla mühimmi değil iken Âsitâne’de olan Flemenk elçisi devletlü sâhib-i devlet efendimize gelüp, Cumhuriyyet Devlet-i ‘Aliyye tarafına dostluk ve sadâkatların tefhîminden sonra Nemçe ile zuhûr iden husûmet ve ‘adâvetin mahabbet ve meveddete mübeddel olunmasıçün araya girüp, sa’y itmek murâdları olduğumı bildürüp, bu bâbda tavassut itmelerine devlet tarafından izin ve ruhsat virilmesine tâlib ve rağıb olduğuu ecilden sâhib-i devlet efendimiz dahi Nemçe Çâsârı tarafından musâlahaya meyl ve rağbet ile husûs-ı mezbûra ruhsatınız var mıdır deyü sûal idüp, tahkikine irmek ile tarafeyne sıdk ve hulûs üzere dost ve hayr-hâh olduklarına binâen şevketlü Padişâh efendimiz hazretlerine mûmâ-ileyh Cumhuriyyet rağbetlerin i’lâm itmek ile tarafeynden tavassut itmeleri için izn-i hümayûnları alınmışdır. Sizin tavassutunuzu Çâsâr kabûl itmiş ise devlet dahi kabûl ider. Yohsa Devlet-i ‘Aliyye ol makûle yalnız bir tarafın yanında olan sa’y husûsuna muhtâç değildir. Ne kimesneden ricâ ider ve ne sulh için kimesneyi ricâcı koş[ar]. Tavassutunuza Çâsâr tarafından bir mâni’ var ise siz ...”¹⁴

Anlaşılacağı üzere heyetin vurgulamaya çalıştığı Avusturya ile yapılacak müzakerelerde arabuluculuk yapma teklifinin kendilerinden değil Hollanda cumhuriyetinden geldiğidir. Başka bir ifade ile Osmanlı Devleti Hollanda’ya arabuluculuk yapmaları konusunda bir teklifte, rica ve minnette bulunmamıştır. Tam tersi kendilerinden bu hususta izin talep edilmiştir ve Osmanlı Devleti de Avusturya’nın kabul etmesi halinde bunda bir sakınca görmemiştir. Dolayısıyla Senyör Hop’un yapması gereken şey, iki devleti birbirine denk sayıp tarafsız bir şekilde muamelede bulunmak, Osmanlı Devleti’nin kendilerine muhtaç olduğu havasından uzaklaşmaktır.

Senyör Hop, Osmanlı heyetinin bu çıkışı sonrasında Avusturya vekilleri ile bir görüşme yapmak üzere kalkmıştır. Ancak Hop, bu esnada heyetin kanaatine göre Avusturya vekillerinin verdiği tâlim doğrultusunda Osmanlı Devleti’nin zaafına, Avusturya’nın kuvvet ve kudretine dikkat çekmeye çalışmaktan da geri kalmamıştır.

Osmanlı heyeti Pottendorf’ta göz hapsinde tutuldukları ve İmparator Leopold ile buluşturulmayı bekledikleri vakit 30 Rebiülevvel 1100 (22 Ocak 1689) tarihinde, İmparator tarafından Lachoviz adlı bir tercüman gelmiştir. Tercüman, İmparator ile buluşturulma esnasında heyetin uymak zorunda

¹⁴ M.T, vr. 52 b, sr. 18-19, vr. 53 a, sr. 1-9.

olduğu protokol kurallarını¹⁵ en ince detayına kadar bildirmekle yükümlüdür. 6 madde halinde sıralanan ve heyetin pek gücüne giden bu ku

¹⁵ İmparatorla buluşturulma sürecinde heyetin yapması gereken kurallar: “Çâsâra buluşmak için Lakvîç nâm tercümânın Botendoruf'a bize getirdüğü cevâblarıdır. Fî 30 Rebî'ül-evvel sene 1100.

Cevâb-ı evvel; buluşmak merâsimine ve sâir ahvâle müte'allık virdüğünüz cevâbları Beç Kal'ası'na varup, i'lâm eyledükten sonra Çâsâr efendim hazretlerinin ol husûslarda kat'î cevâbı gelüp, size söylemek için yine me'mûr oldum. Mertebeinize lâıyk olduğu üzere size ri'âyet olunmağa Çâsâr hazretleri karar virmişdir. Eğer Sadr-ı a'zam mektûbunda me'zûn ve murahhas olunduğunuz nâmı belli olmuştur. Lâkin büyükelçilik mertebesi başkadır. Ol ecilden ikinci elçilik mertebesinde ri'âyet olunur. Siz kendünüz dahi derecemiz büyük elçiliğe ta'yin derecedür deyü Senyör Konte di Karafa'ya cevâb virmiş idiniz. Bu makûle elçilik bir def'a dahi binaltmışdokuz senesinde bu tarafa âki' olmuştur. Ol elçinize mer'î olan resm bu def'a dahi gözedilür. Vözendoruf Karyesi'ne isûkbâl için kimesne gönderilmez. Sizi buluşmağa götürmek için Beç kurbunda olan konağınza altı bâr-gir çeker. Çâsârın bir hintovı ile ben gelürüm, ol vech üzere buluşmağa gidersiz. Buluşduktan sonra konağınza dönersiz.

Cevâb-ı sâni; Çar hazretlerinin baş vekili bunda olmağa Çâsâra buluşmağa tâlib olduğunuzu ifade için baş vekili makâmında olan Çâsâr vekiline evvel buluşmanız lâzım idi. Lakin bir günde hem tedâriğinizi görüp ve hem iki kerre buluşmak mümkün olmaduğundan gayri öyleden sonra Çâsâr hazretlerine buluşula gelinmemişdir. Ol ecilden i'lâmınız üzere Çâsâr hazretlerine buluşmak talebiyle bir âdeminizi baş vekili yerinde olana gönderirsiniz ve buluşduktan sonra ol gündemi yohsa gayri gündemi vakti olduğu zemân dahi buluşulur.

Cevâb-ı sâlis; buluşdurulmanız husûsunda Çâsâr hazretleri bu tertibi terk eylemişdir. Botendoruf Kal'ası'ndan 'ale's-seher kalkup, öyleden sonra Vözendoruf Karyesi'ne gelürsüz. Ol mahalde âdeminizi gönderirsiniz. Ve Çâsâr hazretlerinin huzûrunda dahi söyleyecek sözi kaleme getirüp gönderirsiniz. Âdeminiz Beç'e varup, geldikten sonra siz dahi Beç'e varup, konağınza inersiz. Ve ol gice anda yatursuz ve hazırlanursuz ki, irtesi gün ta'yin olunduğu vakitte buluşmağa gidersiz. Nâme buluşduğunuzdan sonra ve sözünüzden evvel teslim olunur. Efendi üç def'a eğilüp el öpdükten sonra Çâsâr hazretlerinin yanında olan sofrâ üzerine nâmeyi kor, sonra sözünü söyler. Bu resm-i kadîmden gözedilegelmişdir. Ve binyetmişdörtte gelen büyükelçiniz dahi bu minvâl üzere buluşmuşdur.

Cevâb-ı râbi'; Moskov Çâsârlarının büyükelçileri ve Kırım Hânından gelen büyükelçiler ve sâir mülûk-i nasâradan gelen elçiler ve sizden elçilik ile gelen Garaçıyan Gaspar¹⁵ Çâsârın huzûrunda kalpaksız durdılar. Ol ecilden İskerletoğlu begzâde dahi kalpaksız durur. Gayri dürlü ihdâs mümkün değildir. Olsa sâir krallar dahi bu makûle ihdâsa tâlib olurlar. Ve sizinle ma'an diledüğünüz üç nefer âdem girmeye izin virilmiştir. Ancak onların defterin virmeğe muhtâçdır. Nâmeyi getiren anlardan biridir. [Bu vech üzere olan teklifleri bek gücümüze gelmekle bir mikdâr tasvime havâle olunmuşdur.]

Cevâb-ı hâmis; Buluşduktan sonra mükâlemeden evvel Âsitâne tarafına bir ulak göndermeğe izin istediniz. Çâsâr vekilleri bunun lüzûmunu görmezler. Senyör Konte di Karafa'nın ilkâsıyla tâlib olduğunuz üzere Çâsâr hazretleri kabûl eyledüğü evvel buluşasız, sonra sulha müte'allık olan mevâddi istimâ' eyleyeler. Ol ecilden mevâdd ifâdesi buluşduktan sonra te'hîr olunmuştur. Lâkin ibtidâ ki mükâleme de kendü için ve kendü ile ittifâk idenler için başka, başka kaleme getirüp, mevâddi teslim itmezseniz veyâhud istimâ' ve kabûl olunmayacak sözü mevâddın arasına katarsınız, irtesi gün sizi yollamağa Çâsâr hazretleri karar virmiştir. Siz Âsitâne'ye ulak göndermeğe murâd iderseniz Çâsârın müttelikleri dahi vilâyetlerine ulak göndermek murâd iderler. Lâkin sözünüzü işitmedin ulak göndermek nice mümkündür. Çâsâr

rallardan altuncısı heyetin Flemenk elçisi ile görüşme arzusu ile ilgilidir. Bu maddeden anlaşıldığına göre Osmanlı heyeti Leopold ile yapılacak kabul merasiminde Hollanda elçisi ile buluşmayı istemektedir. Ancak belirtildiğine göre İmparator, protokol merasimi esnasında yapılacak buluşma şekline yabancıdır. Bununla beraber Hollanda'nın istati ceneralleri, arabuluculuk hususundaki niyetlerini Leopold'e arz etmişlerdir ve o da bu isteği kabul etmiştir. Ancak evvela Çasar, kendi isteklerini Hollanda elçisi ile söyleşip karara bağlayacak ve sonra heyetin buluşturulması için bir yol takip edecektir.

Heyet, tercüman Lachoviz'in getirdiği protokol kurallarının uygulamasına yönelik hükümleri içeren mektuba 2 Rebiülâhir 1100 (24 Ocak 1689) tarihli bir mektupla cevap vermiştir. Kendilerine iletilen hususları cevaplandırılan heyet, Hollanda'nın arabuluculuyla ilgili olarak: "*Flemenk Cumhuriyetinin bu hayırlı işe tavassutu husûsunda Çâsâr hazretleri kabûl eylemişler ise Padişâhımız hazretleri tarafından dahi kabûl olunmuştur. Kendüleri a'lemdir.*"¹⁶ diyerek bu cevaptan memnun olduklarını belirtmiştir.

Hollanda elçisi Hop ile 23 Rebiülâhir 1100 (14 Şubat 1689) tarihinde Osmanlı heyeti tekrar buluşmuştur. Bu görüşmede Hop, İmparator'un kendi *hüsn-i sa'yını* kabul ettiğini, kendisinin de tarafsız bir sıfatla her iki devletin arasını bulmak için gayret sarfedeceğini ve bu hususta dürüst davranacağını ifade etmiştir. Ayrıca İmparator'un bu hususa dair kendisine verdiği onay mektubunu göstermiştir. Burada dikkati çeken İmparator'un Hop'un "*arabuluculuğunu*" değil, "*hüsn-i sa'yını*" kabul ettiğini söylemesidir. Esasen Zülfikâr Paşa: "*Amma hakikatte sâde tavassut ile hüsn-i sa'y arasında fark olmamağla Çâsâr tarafından ne mertebede mezkûrum sa'y itmesi ve arada bulunması kabûl olundu ise devlet cânibinden dahi kabûl olmak üzere kendüye*

hazretleri dâimâ bu sözü tahkik ve takrîr iderki, kendüsü ile ittîfâk idenler başka ne bir adım hareket ider ve mükâleme-i sulha râzıdır. Me'mûr olduğum üzere bu ahvâli size tasrîh ve te'kid iderim ki, ana göre başka başka taleb eyledikleri mevâdd kâğıtlarından mülâhaza eyleyüp, kâğıtlarınızı teslim eylesiniz. Zirâ anlara göre mükâleme-i mevâdd ya temşiyet yahud vehle-i ülada feth olunur.

Cevâb-ı sâdis; Buluşmak merâsiminde Flemenk elçisi ile söyleşmek için didiniz idi. Bu bâbda bir türlü tavassut Çâsâr'ın ma'lûmı değildir. Eğerce arada sa'y eylemek için Nidarlande'nin İstati cenerâli kendülerini 'arz eyledüler. Lakin yalnız bu makûle bilâ-tavassut olan hüsn-i mu'âmelâtü Çâsâr redd ve tarh eylememiştir. Ancak meşkûk olan ahvâlde ne vech üzere ve ne derecede kullanmak istediği mükâleme zemânında ve temşiyetinde zâhir olur. Tavassutlar için Çâsâr hazretleri şimdye değin bir kavî eylememiştir. Murâd eyledüğü husûsı Niderlanda elçisi ile söyleşür ve sizi buluşturmada Çâsâr hazretleri bilür ne şekil durur." *M.T.*, vr. 45 b, sr. 11-19, vr. 46 a, sr. 1-19, vr. 46 b, sr. 1-19.

¹⁶ *M.T.*, vr. 47 b, sr. 10-12.

*işbu kâğıdımız virilüp, husûs-ı mezbûr için olan sâhib-i devlet efendimizin mektûb-ı şerifi virilmiştir...*¹⁷ demek suretiyle kendileri açısından iki kavram arasında fark bulunmadığını “*Ve beyne'n-nasâra tavassut ile mahâkimi karışdurdıkları ecilden tavassut olan kimesne tasaddur ide gelmekle Flemenk Cumhuriyunun tavassutuna kâil olmadılar...*”¹⁸ demek suretiyle de Avusturya açısından fark bulunduğunu ifade etmiştir. Osmanlı heyeti için amaç itibariyle her ikisinde de bir fark yoktur, her ikisi de sulhun gerçekleşmesini hedefleyerek çalışmaktır. Sadece şekilde yani protokol kuralları açısından arabulucu olan kişi Hıristiyanlarda toplantılarda başta oturmaktadır ve İmparator I. Leopold bunu uygun bulmadığı için kabul etmemiş, Almanların “*Gute Dienste*”, Osmanlıların “*hüsn-i sa'y*” diye tabir ettikleri uygulamayı onaylamıştır¹⁹. Ancak her iki kavramı birbirine denk saydığı anlaşılan Zülfikar Paşa her ikisini, fakat çoğunlukla da “*tavassut*” şeklinde geçen “*arabulucu*” kelimesini kullanmıştır.

Heyet, İmparator'un Hollanda'nın arabuluculuk girişimlerine olumlu baktığını ve onayladığını gördükten sonra kendileri de 8 Cemâziyelevvel 1100 (28 Şubat 1689) tarihinde, Osmanlı Devleti'nin aynı hususa dair onaylı mektubunu²⁰ Hop'a vermiştir. Bu şekilde karşılıklı güven oluşturulduktan sonra geriye kalan Avusturya ve müttefikleri ile Osmanlı Devleti arasında yürütülen müzakerelerde Hop'un iki grubun haklarını gözedecek şekilde sulh yapılmasında çaba sarfetmesidir.

Elçi Senyör Hop, arabuluculuğuna dair her iki devletin onay kağıtlarını aldıktan sonra zaman zaman heyet ile bir araya gelerek görüşmelerde bu-

¹⁷ M.T, vr. 53 b, sr. 4-6.

¹⁸ M.T, vr. 53 b, sr. 2-3.

¹⁹ Her iki kavram arasındaki en önemli fark *tavassutta*, arabulucu devlet çatışma halindeki iki devletin arasını bulmaya çalışırken çeşitli önerilerde, tekliflerde bulunabilir, *hüsn-i sa'yda* ise araya bulmak isteyen devlet savaş halindeki devletlerin bir araya gelmesi için teşvik eder, hazırlıklara yardım eder. Jobst, a.g.e., s. 414, dipnot 190.

²⁰ Senyör Hop'a verilen, Osmanlı Devleti'nin onay mektubu “*Fî 8 Cemâziye'l-evvel, sene-i mezbûre. Devlet-i 'Aliyye ile Nemçe Çâsârı mâbeyninde bilâ-mücib zuhûr iden husûmet ve 'adavetin mahabbet ve meveddete mübeddel olması hususunda mefâhirü ümerâ'i'l-milleti'l-mesîhiyye Niderlanda vilâyetinin İstatî cenerâlleri meyl ve rağbetlerin şevketlü kudretlü şehriyâr-ı mu'azzam efendimiz hazretlerinin rikâb-ı hümâyûnlarına bundan akdem 'arz eyleyüp bir hayırlı maslahat için 'ale's-seviyye hüsn ü sa'y itmek üzere sıdk ve hulûslarına 'ilm-i 'alem arâ-yı mülûkâneleri muhabet ve şâmil ve âsâyiş ve istirâhat-ı re'âyâ ve berâyâyâ rağbet-i hümâyûnları kemâlde ve vech-i lâyk üzere islâh-ı zâtü'l-beyn için Roma İmparatorunun dahi rağbet ve meyli zâhîr olmağla tarafeynin dostları olan mümâ-ileyhüm İstatî cenerâllerin cânibine hüsn-i sa'yıları husûsunda olan hulûsları maktûb-ı mülûkâneleri olmuştur.*” M.T, vr. 53 b, sr. 7-15.

lunmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla heyet bu görüşmelerden pek hoşnut değildir ve elçinin Avusturya lehine davrandığına inanmaktadır. Zira elçi Hop, her ne kadar “sizin cevaplarınızı da onlara iletirim” dese de heyet, “...*Ekseriyya Nemçe vekillerininin ta’lim eyledikleri cevâbları bize söyler idi...*” demektedir²¹. Dolayısıyla heyet Senyör Hop’a fazla güven duymamaktadır.

Osmanlı heyeti müzakereler başladıktan ve sulh için kendi şartlarını Avusturya’ya bildirdikten sonra Senyör Hop, heyetin yanına gelerek onların deyimi ile “*hayli maglata*” etti. Heyet, Senyörün söylediği sözlerin kendilerini yanıltmak ve Avusturya lehine kazanımlar elde etmek için olduğuna inansa da bu sözlerde Osmanlı Devleti’nin askeri, siyasi ve ekonomik yapısını yakinen bilen bir şahsiyetin değerlendirmelerini görmek mümkündür. Nitekim heyetin kendilerine ifade edildiğini belirttikleri Hop’un şu ifadeleri XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti için pek inkâr edilebilecek türden değildir.

“...*Hiç ümmid yokdur ki, bu vech üzere maslahat ola. Nemçe Çâsârının ‘askerleri her yerde gâlib ve muzaffer olmuşdur. Ve her kangı işi murâd itmişler ise vücûda getirmişlerdir. Neferâtı cengâver, kapûdân ve cenerâlleri müdebbirdir. Hiçbir şeyde ‘usreti yokdur. Ve ‘askeri mükemmeldir. Sizden ise asla bu aralıkda bir iş görülmemiştir. ‘Askeriniz bir yerde mukâvemet kâdir olmadılar. Ve paşalarının kırıldı. Cenk görmüş yeniçeriniz kalmadı. Sizin cevâbınız ki, elde bulunan elde kalmak ile barışıklık olmak üzeredir. Ol vakitte ma’kûl görülür idi ki, kâh bozulmak ve kâh bozmak ve kâh virmek ve kâh almak olsa şimdiki halde külliyyet ile galebe Nemçe cânibinde ve mağlubiyet sizdedir. Bir yerde ‘askeriniz yokdur. Ve Anadolu’da ve Rumeli’nde eşkiyânızın haddi yokdur. Vezîr-i a’zam hazîne tahsîl için ba’z teklîf saldı. Bir kimse virgüsün virmek istemedi. ‘Asker yazmak istedi, kimse yazılmadı. Devlet hâli zâ’if ve keder üzeredir. Sulh olur deyü bu ümmid ile halkı beslerler. Yohsa ne vezîr-i a’zamınız ve ne gayri şimdiye değin sağ kalur idi. França tarafından zuhûr iden harb ve kitâle bakmağınız, anın işi bitmiştir. Cümle Nemçe Hersekleri ve İsveç ve Danya²² ve İspanya ve İngiltere kralları França’nın üzerine ittifâk itmişlerdir. Anın üzerine varmak üzere me’zûn olmuşlardır. Çâsârın cümle ‘askeri yine ‘Osmânlu ile döğüşmek için hazırdır. Kar çözündükde güzîde süvâri ve piyâde Nemçe ‘askeri ser-haddinize doğru varmak üzeredir. Nemçe Çâsârı sulh olmak için Macar memleketine kadîmden tâbi’ ve muttasıl olup, ekser yirleri alınu,*

²¹ M.T, vr. 53 b, sr. 16.

²² Danimarka

kabz olunan Bosna ve Sırp²³ ve Bulgar vilâyetlerinin mâ'adâsını dahi ister. Gayri türlü olmaz. Erdel memleketi ise bütün alınmıştır. Kal'alarında Nemçe 'askeri mevcûddur. Anın için söylenen söz teklife binâendir. Yohsa ele giren elden çıkarımı? deyü buna göre çok söz söyledi...'²⁴

Fakat bu ifadelerde dikkatî çeken Fransa ile savaş halinde bulunan Avusturya'nın durumunun da Osmanlıdan pek farklı olmamasına rağmen, Hop'un bunu göz ardı etmesidir. Nitekim Hop'a göre Avusturya askeri tam ve mükemmel olduğu gibi savaşlarda önemli olan cephane ve erzak açısından hiçbir sıkıntısı yoktur, hemen her mücadelesinden galip çıkmaktadır. Halbuki Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile olan cephesinde durumu sanıldığı kadar iyi değildir. Zira Zülfikâr Paşa heyette bulunan, yeğeni Mustafa Ağa'yı sulha dair hükümlerin İstanbul'a bildirilmesi ve fikir alınması için gönderdiği vakit bu kişi, Semendire kalesinde hapsedilmişti. Hapsediliş sebebi ise bu cephede Nemçe askerinin vaziyetinin kötü, zahire ve mühimmat tedarikinin eksik olması ve bu kötü hali müşâhede eden Mustafa Ağa'nın durumu İstanbul'a arzedeceği endişesiydi. Kaldı ki Avusturya aynı anda Fransa cephesine de asker, zahire ve mühimmat yetiştirmek zorundaydı.

Heyetin Hop'a verdiği cevap söylenenlerin yalanlanması şeklindedir²⁵. Nemçe askerinin beş-altı sene içinde galip duruma geldiğini ancak bunun

²³ Sırp

²⁴ *M.T.*, vr. 53 b, sr. 18-19, vr. 54 a, sr. 1-15.

²⁵ Hop'un sözlerine özet olarak şöyle cevap verilmiştir. "Sözlerine virilen cevâbın icmâlî budur: Nemçe'nin ve bizim 'askerimizin hâli pek bellüdür. Bizim 'askerimiz anlardır ki, bu kadar memleketleri bi-lutfi'l-lâhu te'âlâ feth ve teshîr eylediler. Ve Nemçe 'askeri ile çok yerde görüşmüşlerdir. Nemçe 'askerinin cengâverliğinden değildir ki beş altı senenin içinde galebe sûretin gösterdiler. Başlarının sû-i tedbirlerinden mi yohsa tama'-ı hâmlarından mı bizim 'askerimiz pâ-y-dâr olmamağla meydân Nemçe'ye kaldı. Bundan sonra görüşülür ise inşâ'allâhu te'âlâ şevketlü Padişâhımızın uğur-ı hümâyûnlarına bir yol cân ve gönül ile doğuşdüklerinde meydân kimin olduğu bellü olur. Sa'âdetlü sâhib-i devlet efendimiz küçük yaşlarından berü cenk ve seferde cemi'an 'asker zâbitliğine mensûb münâsibin yüz aklığî ile geçürmeğle bu merkezi bulmuşdur. Ser-'askerliği vaktinde Nemçe 'askeri bu devin altından ne hâl ile kalkduğı ma'lûmdur. Ve yeniçeri ağası iken Ösek'de 'askeri yerlü yerüne tertîb itmekle yine Nemçe 'askeri ne şekil dönüp ve Rada suyun geçdüğü bellüdür. Sonra bi-emri'l-lâhu te'âlâ hasta olmağla Nemçe 'askeri bozulmuş iken fürce bulduğı sû-i tedbirden nâşi değil midir? Ana kuvvet ve kudret mi denür, yohsa baht mı denür? Allâh mu'ammer eyliye. Kendüsü de her cenk umûruna vâkıfdır ve vâkıf olanları da seçer kullanur. Umûr görmüş paşalarda çokdur. 'Askerde çok, hazînedeki çok. Şevketlü Padişâhımızın beyhûde masârifî yokdur. Sekiz on bin kise akçe ki bî-ma'na yerlere telef olurdu. Sefer mühimmâtına ve 'asker tedârikine kadîmden sarf olunduğundan gayri yeniden tahsîs olunmuşdur. Devlet-i 'Aliyye'nin hazînesi ne mertebe çok olduğu yalnız geçen kış 'asker 'ulûfesine ve cülûs esnâsında virile gelen bahşîşde tevzî ve taksîm

sebebini Nemçe askerinin cengaverliğinde değil, Osmanlı başkomutanlarının tedbirsizliğinde ya da askerinin tamakârlığında aramak gerektiğini belirten heyet, Osmanlı Devleti'nin herşeyden önce hazinesinin durumunun çok iyi, askerinin ziyâde, işbilir paşalarının çok, en önemlisi beyhûde mesarifte bulunmayan bir Padişahı olduğunu vurgulamıştır.

Osmanlı heyeti Hop ile görüştüktan sonra Avusturya vekilleri ile dördüncü defa biraraya gelerek sulha dair ruhsatnâmelerinin sûretlerini karşılıklı olarak ibrâz etmişler ve müzâkereler için güven tazeleyerek dağılmışlardır. Heyetin beklentisi bir sonraki toplantıda Avusturya vekillerince kendilerine sulha dair kesin cevapların verilmesidir. Ancak 10 Cemaziyevvel 1100 (2 Mart 1689) tarihli beşinci toplantıda Avusturya vekilleri, görüşmelerin başlaması için Tököli'nin hapsi, katli ya da teslimi ve savaştan doğan zararların Osmanlı Devleti tarafından tazmini gibi iki önkoşulu ortaya atınca görüşmeden bir sonuç alınamamıştır. Heyet ise bu istekleri kati bir şekilde reddetmiştir²⁶. Bu toplantı Tököli meselesini müzakere maddelerinin

olunan akçeden bellüdür. Yalnız İstanbul şehrinin ba'z ağınyâsından on sekiz bin kise akçeden ziyâde alınıp, iki üç ayın içinde yigirmi bin sipâhân dergâh-ı 'âli ve seksen bin yeniçeri ve yigirmi beş bin cebeci ve topcunun 'ulûfeleri ve bahşişleri verilmiştir. Nefs-i İstanbul'dan bu kadar akçe tahsil olundukta bütün Memâlik-i Mahrûsa'da âki' şehri ve kassabattan hazîne tahsili murâd olursa, Devlet-i 'Aliyye'nin bi-hesâb hazîneye kudreti olduğu âşikârdır. Âli 'Osmân 'askeri kışda sayılmaz, yaz geldikte her yerden çıkup, yürüdüğü zemân bellü olur. Dükenmez 'askerin ma'deni ancak Devlet-i 'Aliyye'de her birinin yerine on âdem muntazamdır. Devleti siz bilmezsiniz, biz eyü bilürüz. Eşkiyâ didiğiniz kangı zemânda ol makule hırsız eksik olmuştur. Cümlesi kırılıp, yine devletin bir işi mu'attal kalmamıştır. França üzerinize ya sefer eylemiş ya itmemiş ikisi de beraberdir. Ol size mahsûsdur ki kuvvetiniz âhirden istimdâd ve isti'âne ile olur. Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye kimseye muhtâc değildir. Ancak kendü işine nazar ider. Biz sulh için virdüğümüz cevâbdan ilerü cevâb olmaz. Ana razı olmayup, Nemçe Çâsarî gayri sevâdâda olur ise bu fırsatı fevt eyledüğüne belki nâdim olur ve belki bundan sonra Varna ve Kosova ve Ulumihâç ve Eğri vak'alarına benzer vak'alar zuhûr idecek evini kötü (?) münhavidir (?). Devlet-i 'Osmâniyye böyle hâle uğradıktan sonra Nemçe tarafı uğramaz dimek olur mu? Selefde Devlet-i Âli 'Osmân bu kadar def'a sizin üzerinize gâlib olmuş iken alınandan gayri sulhlarda Nemçe ne virmişdir ki anı numûne tutup şimdi alduğundan gayri yer isteye. Herkes hâli üzerine kalup, sulh olmuşlardır. Husûsa ki rızâsıyla yararsız yer virmek islâma muhâlifdir. Bozulmak ve kal'a alınmak bi-emri'l-lâh olur. Amma rıza ile yir virmek devlette olmamıştır. Allâhum 'âffina kim canına kıyup, öyle işde bulunur. Virdüğümüz cevâbdan ilerü ve ayrı türlü cevâbımız yokdur deyü kendüye kat'i cevâb virildi." *M.T.*, vr. 54 a, sr. 15-19, vr. 54 b, sr. 1-19, vr. 55 a, sr. 1-10.

²⁶ Heyet yöneltilen isteklere şöyle cevap vermiştir: "El-cevâb: Masârif talebi ne mertebe işden ba'id ve Devlet-i 'Aliyye'ye olmayacak cevâb olduğu herkesin ma'lûmudur. Bu kadar memleket alındıktan sonra fâide sizden tarafa iken masârif talebi ne dimekdir. Binar başına varup, destînizi boş getürdünüz ise bu sözün yeri var ve illâ dolu getürdünüz ise 'aynî ile bahâsün istemek gibidir. Cümle alınan yerleri redd itmek gerek. Siz ki bizden masârif taleb iyleyesiz sulhu

dışında tutmak isteyen heyetin tavrı karşısında direnen Avusturya vekillerinin hiddetlenerek meclisten ayrılmaları ile son bulmuştur. Savaş tazminat meselesinin hallini sonraya erteleyebileceklerinin sinyallerini veren Avusturya vekilleri, Tököli'nin teslim ve katli meselesinde bir adım atmamakta kararlıdır. Başarısız geçen bu toplantı sonrasında Hollanda elçisi Hop, heyeti ziyarete gelmiştir. Söylediği, Avusturya vekillerinin söylediklerinin aynıdır. Hop, Tököli'nin hapsi ve teslimi gerçekleşmeden bu görüşmelerden bir netice alınamayacağına ve bundan başka bir yol olmadığına heyeti iknaya çalışmıştır. Fakat heyette tıpkı Avusturya vekilleri gibi Tököli konusunda kesin tavır ortaya koymuşlardır: Devlet-i aliye tarafından ne teslimi ne de katli mümkündür. Hatta Hop ile olan görüşmede Tököli'nin Osmanlı Padişahı'nın sadık bir köpeği olduğu hususu da tartışılmıştır. Zülfikâr Paşa'nın belirttiğine göre bir önceki toplantıda Tököli'nin Padişah'ın emrine itaat eden *"yat derse yatan kalk derse kalkan"* bir köpek olduğu belirtilmişti²⁷. Şimdi ise Avusturya vekilleri Hop vasıtasıyla *"... Çünkü bir köpektir ve tarafeyne bu kadar zararı tertib etmiştir katl olunmasıçün me'lûm niçün teslim itmezler..."*²⁸ diye sormaktaydı. Heyet ise verdiği cevapta Tököli'nin bir köpek olduğunu ancak Padişah'ın bir köpeği olduğunu ve eğer kendileri ile sulh ile ilişkiler düzelecek olursa sessiz duracağını ve aksi olursa Padişah'ın kuvvet ve kudreti ile verdiği destekle aslana döneceğini ve o zaman kükreyişinin izlenmeye değer olduğunu vurguluyordu²⁹.

Her ne kadar kulağa hoş gelmese de Tököli'den bir "köpek" olarak bahsedilmesi ile vurgulanmak istenen şüphesiz, Tököli'nin küçümsenmesi ya da

hod biz yalnız yıkmadık. Sizin gibilerde bir taraftan yıkdılar. Eşkıyânuz tek durmadı. Bespirim ve Papa ve Tata ve Lipova Nitre kal'alarında Beç senesinde ne kadar zincürlü müslüman esirleri çıkdı ve kal'a ve palankalar ihdâs eylediniz ve varoşlarımızı urdunuz. Ol sebepten bizimkilerde durmadılar, arada bu işler zuhûr itdi. Bizde sizde nâ-ma'kül iş ile sulhu bozduk. Yine ma'kül vech üzere yapalım. Teklif-i mâ-lâ-yutâk olan ahvâli lisâna getürmeyelüm. Ve Tököli husûsı memleket içinde ol nice söyleşilür, bakalım, memlekete müte'allık sözlerimiz uyar mı uymaz mı, uymazsa Tököli için 'abes yere kendümüzü yoramız. Biz bu araya Tököli için gelmedik. Sâir işlerimiz görüldükten sonra anın ahvâli dahi vech-i ma'kül üzere söyleşilür." *M.T.*, vr. 56 a, sr. 5-15.

²⁷ *M.T.*, vr. 56 b, sr. 9-10.

²⁸ *M.T.*, vr. 56 b, sr. 10-11.

²⁹ "...Tököli bir köpektir, lakin Âl-i 'Osmân Padişâhının köpeğidir. Ahvâl-ı tarafeyn islâh kabul ider ise her ne yerde me'mûr olur ise yatur kalkar, olmaz ise şevketlü kudretlü Padişâhımız hazretlerinin kuvvet ve kudreti berekâtıyla bir arslan ola ki çok dağdağası müşâhede oluna. Ve'l-hâsil mükâleme-i mevâdi itmezler ise iş görmek murâdları değildir..." *M.T.*, vr. 56 b, sr. 12-15.

onun insani özellikler taşımadığının kasedilmesi değildir. Anlatılmak istenen teslimi ve katli konusunda ısrar edilen, onu kendileri için tehlike adeden ve bu uğurda sulhu çıkmaza sokan vekillere, bu kişinin Padişahın emrinden çıkmadığının, kendileri için bir tehlike oluşturmadığının garantisini vermek ve görüşmelerin bir an evvel sonuçlandırılmasını sağlamak olmalıdır. Kaldı ki Padişah'ın desteği ile Tököli'nin gerekirse bir aslan kadar güçlenebileceğinden bahsedilmesi onun aşağılanmak istenmediğinin bir göstergesidir.

Heyet Tököli'ye dair kararlarını Hop'a, bir yandan sözlü olarak bildirirken bir yandan da yazılı olarak mektup halinde vermiştir. Hop'a, 12 Cemâziyelevvel 1100 (4 mart 1689)'de yazılan mektupta³⁰ heyet, Avusturya vekillerini verdikleri sözleri tutumamakla suçlamıştır. Nitekim daha önceki toplantılarda Osmanlı tarafının sulha dair tekliflerini yapmaları halinde olumlu ya da olumsuz kesin cevap vereceklerini söyleyen vekiller, en son yapılan görüşmede buna riayet etmemişlerdir. Oysaki heyet, kendi sundukları tekliflerin incelendiğinde, aklı selim herkes tarafından da anlaşılacağı üzere Avusturya için çok hayırlı olduğunu düşünmektedir. Yine kendilerinin bu görüşmelerden olumlu bir sonuç elde edebilmek için büyük bir sabır ve metanet ve itina gösterdikleri dile getirilerek bu hususta kendilerinin bir kusurunun olmadığı vurgulanmıştır.

³⁰ "Fi 12 min Cemâziye'l-evveli li-sene-i merkûme. Ba'de'l-ekâb muhibb-âne inhâ olunur ki, her ahvâlimiz ma'lûmunuzdur. Tafsilê hâcet değildir. Roma İmparatoru'nun vekilleri evvel ve ba'de birkaç meclisde sulha müte'allık netice cevâblarımızı virin, biz dahi size olur olmaz cevâbını virelim deyü ta'ahhüt itmişler iken bu geçen meclisimizde maslahat-pezir olur semte yapışılıp, iş aharında lisâna gelecek sözü ara yerde irâd itmeleriyle temşiyet-i maslahattan hâric iş ve bu hayırlı maslahat husûle gelmemesi murâdları olmak görünür. Bizim anlara virdüğümüz cevâb im'ân-ı nazar ile nazar ve 'akl-ı küll ile fikr olunur ise tarafeyne hayırludur. Ve 'ibâdu'l-lâha nâfi' ve 'âkâbette dahi keder virmeyecek meclis-i mülûkâneye muvâfık cevâb olduğu sizin dahi ma'lûmunuz olmuştur. İş semti ile tutulur ise inşâ'allâhu te'âlâ bundan ilerü iş olmaz ve illâ evvelki cevâblarımız yokdur, ol cevâblara râzî oldular ise ne güzel. Mukaddem mevâdd-ı sulh bir yola konulsun. Mevâdd-ı sulh kararın bulmağla hâliya irâd ittikleri ahvâli dahi ma'kul vech üzere başka söyleşelim. Ve amma evvelki cevâblarımıza râzî olmayup hergün iş bozacak cevâb fikr olunup, söz karışdırmak ile mücerred 'avk ve te'hîr murâd iderler ise bu iş sûret bulmaz. Ve'l-hâsil evvelkiden gayri cevâbımız olduğum tarafımızdan kendülerine bildürüp kat'i cevâb alırmamız matlûbumuzdur. Bu hayırlı maslahat için ne kadar sabr ve te'enni ve dikkat ve ihtimâm olunup, tarafımızdan bir dürlü kusurumuz kalmadığı âleme zâhir olmuştur. Bundan sonra herkesin hâli bellü olmak lüzümü ma'lûm olsun." *M.T.*, vr. 56 b, sr. 17-19, vr. 57 a, sr. 1-10.

Senyör Hop, heyetin, Avusturya vekillerine iletmek üzere verdiği mektubu onlara göstermiş ve sonra heyete gelerek bir görüşme talebinde bulunmaları gerektiğini, zira bu talepte bulunacak olurlarsa yapılacak toplantıda vekillerin kendilerine gerekli cevapları vereceklerini söylemiştir. Bu doğrultuda taraflar altıncı görüşmelerini yapmışlar, ancak bundan da bir nece elde edememişlerdir.

Heyet altıncı görüşmede Avusturya vekillerinin 10 madde³¹ ve ayrıca ilaveten kattıkları 4 maddelik³² istekleri çok ağır bulduklarından arabulucu

³¹ "...Çâsâr vekillerinin cânibinden söylenen maddelerdir:

Madde-i evvel; Devlet-i 'Osmâniye tarafından virilen mevâdd-ı mezkûrede bu cenk esnâsında istihlâs olunan yerlerden kasr-ı yed olunması i'lâm olundu. Lakin ol yerler ırs ile intikâl etmiş, Çâsâr ve Macar krallığına kadîmden tabi' olan nevâhiye müte'allık yahud anlara mütâbe'at itmiş yerlerdir. Müktezâ-yı 'adâlet-i Rabbâni ile cümlesi cenk ve harb veyahud vire ile kabz olunup ve güyâ kadîmi sâhibini bulup, Çâsârın kabza-i tasarrufuna girmiştir. Lakin ba'de'z-zemân külliyyet ile gill ü gışş tarafeynden kalkmak için bâlâda zikr olunduğu üzere Macar memleketine ve ana muttasıl vilâyetlerinde kadîmden müte'allık olan vilâyet, nâhiyeleri ve tâifeleri ve yedlerinden kezâlik külliyyâ kasr-ı yed oluna. Ve der-'akab tah[li]ye oluna ve halüyâ âki' mükâlemede tasrihleri ve sözleri karar-dâde olacağı üzere cümle kadîmden ve bu ana değin anlara müte'allık veyahud muttasıl olan nevâhi ve tevâbi'leri dahi tahliye oluna ve min-ba'd virgü ve haraç talebi ile veyahud gayri bir türlü bahâne ile devlet tarafından dahl ve ta'arruz olunmaya. Buna muvâfık olmayup, gayri türlü mazmûnda olan 'ahd-nâmeler ki bundan evvel bağlanmışdır, bi'l-külliye ref ve feth oluna.

Madde-i sâni: Kendü müte'ayyin ve sâkin olan tâifelerin istirâhatı için ol vilâyetlerin sözlerin müstahkem ve emîn eylemek üzere kal'alar ve sâir ne yüzden lüzûmî görülür ise metânet ile binâsı tarafeyne câiz oluna.

Madde-i sâlis tarafeyne tabi' olan yerlerin veyahud sulh söyleşen pâdişâhların ba'de'l-eyvm himâyesinde olacakların üzerlerine ta'addî ve tecâvüz [ve] nehb ve gâret ve akın ve yağma bir mertebede yasağ oluna ki, bir ferde câiz olma ve ser-haddlü ve Tatar tâifesinden her kim Çâsâr vilâyetine veyahud himâyesinde olanların vilâyetine akın ve tecâvüz ve yağma ve virgü talebin ider ise kendüye bâ'is-i fesâd olanların cezâsı virile. Ve mutazarır olan tarafa cenk ile intikâm almak sebeb-i kâfi ola. Meğr âki' olan gezend ve zararın dil-hâh üzere tazmîni ola ve sebeb-i fesâd olanların hakkında ber-mücib-i 'ibret geline.

Madde-i râbi': Sulh söyleşen pâdişâhların düşmenleri, hâin re'âyaları ve bed-hâhları ba'de'l-eyvm kabûl ve himâye olunmaya.

Madde-i hâmis: Tarafeynin re'âyası emîn ve sâlim cümle iki devletin yerlerinde ve krallıklarında ve nâhiyelerinde ve eyâletlerinde ve arazisinde ve limanlarında karada ve deryâda bilâ-mekr ve ticâret ideler. Aslâ bâc ve gümrük ile bağlı olma. Ve sâir müste'min tâifesine Memâlik-i Mahrûsa'da ruhsat virildüğü üzere münâsib görülen yerlerde Çâsârın dahi konsolosları olup, resm-i ecnâs üzere mu'af ve müselleme Çâsârın himâyesinde olalar.

Madde-i sâdis: Tarafeynden esir olanların 'Osmânlı gerek Tatar elinde bulunanlar bilâ-bahâ ve bilâ-hile-li-llâh itulâk olunalar ve sâhiblerine teslim olunalar.

Madde-i sâbi': Hazret-i 'İsa'nın makberesinin ve sâir Kudûs-i şerif etrâfında Kudûs-i şerife tâbi' vilâyette olan ziyâret-gâhların hıfzını kadîmden ruhbânlarının elinde olup, birkaç seneden berü mezkûr râhiblerin elinden alınup, Rumlara virilüp, yine papaya mezkûr França râhiblerine

Hop'u davet ederek Avusturya vekillerine iletilmesi için kendi cevaplarını söylemişlerdir. Heyeti dinleyen elçi görevinin gereği olarak bunu Avusturya vekillerine iletmış ve vekillerin yeniden görüşme taleplerini de heyete ulaştırmıştır. Bu aşamada başlangıçta Hop'a güvenmeyen heyetin herhangi bir şikâyeti görülmemekte mevcut olan hoşnutsuzlukları ise Avusturya'nın

kudretü Âli 'Osmân Padişâhı tarafından redd itdirile ve mezkûrların elinde kalup, min-ba'd ayrılmamak üzere devlet tarafından muhkem himâye oluna. Ve papaya tâbi' olup, ziyâret itmek isteyen hurıstıyanlar emîn ve sâlim varalar ve geleler. Kimesne dahl eylemeye. Ve ol yirlerde papa mezhebi üzere hurıstıyanlık merâsımı icrâsında kimesne mâni' olmaya.

Madde-i sâmin: Tarafeynden gönderilen elçi ve gayri hüddâm makûlesi kabul olunmak ve kabul olanlara 'izzet ve ri'âyet olunmak ahvâli mabeynde karar-dâde olup, mevadda mülhak ola ki, ba'de'l-eyvm herkes rütbesine göre emîn ve sâlim ve mu'azzev ve tehallûf olunmaya.

Madde-i tâsi': Âli 'Osmân Padişâhı Nemçe Çâsârın ve kendü ile müttefik olan Leh Kralın ve Venedik Cumhurın vech-i lâyük üzere arz eyleye. Ol ecilden anlar ile dahi sulh mükâleme oluna.

Madde-i âşir: Tatar tâifesinin Özi suyunun öte yakasına ve Bucak'dan öte kadîmi meskenlerine nakli için Boğdan vilâyeti külliyyet ile tahliye oluna. Tatar tâifesi Boğdan'dan aldığı yerleri Boğdanlı'ya redd ve min-ba'd tecâvüz itmemek üzere külliyyen el çekeler. " *M.T.*, vr. 57 b, sr. 2-19, vr. 58 a, sr 1-18.

³² "Hâşiyeye evvel: Bu vech üzere 'akd olunan sulhun tarafeynin ma'kûl gördüğü üzere tarafı Devlet-i 'Aliyye'den kabul ile müstahkem kılınup, 'ahd-nâme imzâ gününden otuz gün tamamına değin veyâhud daha tiz gelüp, bu tarafda mübâdele olunmak üzere devlet vekilleri zâmin olalar ve 'ahd-nâme gelinceye değin bu tarafda bekliyeler.

Hâşiyeye sâni: Sulh ve salâh bu mevadd üzerine mün'akid ola. Lakin yerlerin tahliye ve teslimi ve sınırların tarafeynden ta'yin olunanların vesâteti ile kat' ve der-'uhde olunan cümle ahvâlin külliyyen icrâsı tamam olduğu günden hükm giyüp, hıfz ve hurâseti tarafeynin zimmetinde ola. Ol ecilden sulh ve salâh maslahatu bir gün evvel vücûda gelüp âşikâre olmak için ve iş kanı dökülmek için tarafeynin rızâsı olduğu kat'-ı hudûd için ve icrâ-yı sulh için tarafeynden vekiller ta'yin olunup kendülere iki ay mehl verile. Zikr olunan mehlün tamamında kavî ü karar olundığı üzere hudûd kat' iyleyeler. Tahliye olunan yerleri teslim ideler. Ve mevadd-ı sulhî me'mûr oldukları üzere icrâ ideler.

Hâşiyeye sâlis: Bâlâda zikr olunan mevadda mûnderic olan ahvâl 'ale'l-ıtlâk irâd olunup, sulhun şurûtu ne ise ve cüz'ıyyât ism ve resmleriyle ilhâk olunmak iktizâ itmekle Çâsâr vekilleri her maddeye mahsûs olduğu ahvâli cüzî ve küllî her ne ise söyleşmek ve 'akd eylemek husûslarında kendülere ruhsat alıkomuşlardır.

Hâşiyeye râbi: Mel'ün, hâin ve 'asi ve bâ'is-i cenk ve fesâd ve hilekâr Tököli'nin bundan akdem muktezâ-yı resm-i ecnâs üzere 'Osmânlu tarafından işi başlanılıp lakin bütürülmemiş idi. Kendünün müstehak olduğu cezâsı hâinlere 'ibret olmak üzere virilmek için 'akd-i sulhdan sonra bilâ-te'hîr mel'ün-ı mezbûr teslim oluna. Amuna şimdiden habs olunup, ba'de's-sulh der-'akab teslim oluna. Bu vech üzere devlet vekilleri kendülerini evvel emîn ideler, andan sonra Çâsâr vekilleri zâmin olalar ki, va'd eylediklerinin icrâsında tahallûf olunmaya. İşbu ahvâl-i sulh ve salâhın mâ-lazimesinden olup sâir mevadd mükâlemesine takdîm olunmalıdır. Ve mükâleme başlamadın zâmin olmak şartıyla karar-dâde olmalıdır." *M.T.*, vr. 58 a, sr. 18-19, vr. 58 b, sr. 1-16.

kendilerini oyalanmalarından ve boşa tutup acz içine düşürmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Hop'u davetlerinde heyet :

"...Bu kadar zemândan berü ta'avvuk ve te'hîr ile günleri tehi geçürüp, 'âkıbet bir cevâb virilür ki, ne anlanır ve anlanduğı kadarı sûret bulmak mümkündür. Devlet-i 'Aliyye'nin ahvâli ol derecede midir ki alınan yirlerden ma'ada yer virilmek ile sulhı satun ala. Bundan sonra kırk yıl dahi cenk ve sefer olmak iktizâ ider ise bu sûret ile mâbeynde bir iş husûl-pezir olmayacağı 'ukalânın ma'lûmudur. Virilen cevâblarımız kendülerine yarar ise ne güzel ve illâ bize bir kat'î cevâb virsünler. Nemçe vekîlleri n'aceb bizim ahvâlimize vâkıf olmadılar. Biz fikirsiz cevâb söylemeziz ve söylediğümüzden dahi dönmeziz. Cevâbın zübdesini ve ma'kûlunu söyledik. Birkaç türlü cevâbımız yokdur. Âdemi bir kerre denerler, niçün kendülerini yorarlar?..."³³ diyerek şikayetlerini, ardından da sulh konusunda kendi kararlılıklarını ortaya koymuşlar, Avusturya vekillerine iletmek üzere Kırım Tatarlarına³⁴ ve Osmanlı sınırlarında ticaret yapan Avusturya tüccarlarından gümrük vergisi alınmaması şartına dair cevaplarını söylemişlerdir.

³³ M.T, vr. 59 a, vr. 1-7.

³⁴ "Tatar tâifesi için virilen cevâbdır: Tatar tâifesine varınca zebân-dirâzlık idüp, Bucak'tan kaldırılıp, Özi suyunu öte yakaya geçürsünler dimenin münâsebeti nedir? Tatar tâifesi eğerce Devlet-i 'Aliyye'nin sâyesindedir, amma Devlet-i 'Aliyye ile beraber kurulmuş bir devlettir. Mahallinde iki yüz üç yüz binden mütecâviz asker olur. Şevketlü Padişâhımız anların kendülerini meskenlerinden kaldur şöyle dursun, bir taşlarını yerinden kaldurmak sözi ne dinlerine ve ne 'ırz-ı saltanatlarına düşer. Eğer yerlerinden hareket iktizâ ider ise Özi suyu tarafına gitmezler, Boğdan ve Eflâk memleketlerini pây-mâl ittikten sonra Erdel memleketinde yazlayup, kışlamağı karar-dâde iderler. Ancak sizin bu cevâbınız ol memleketlere bu kadar fâide itmiş olur. Zirâ Özi suyunun ötesinde sâkin olmağa Tatarın cümlesine dardır. Yerlerinden hareket itmek lâzım geldikde dahi vüs'atlice yerlerde sâkin olmaların isterler. Bizim cevâbımız yanar ateşi söndürmek içündür. Siz ise daha şulelendirmek istersiz. Şevketlü şehinşâh-ı mu'azzam efendimiz hazretlerinin taraf-ı hümayûnlarından anlara müte'allık cevâb sâdır olmayacağı ma'lûmunuz olsun. Meğer siz bir bellüce cenerâlinizi ta'yin edüp, Tatar tâifesini da'vet iderseniz sizin verdüğünüz anların canlarına minnettir. Çünkü yerlerinden kalkup, bir tarafı hareket iktizâ ider ise Eflâk ve Boğdan memleketlerini pây-mâl ittikten sonra Erdel memleketinde yazlayup kışlamağı dahi isterler. Ve tüccârdan dahi gümrük alınmamasının sözi ne kadar ba'iddir. Devletin bir hazinesidir, gümrükden hâsıl olur. Anın kesrine bir memlekette rızâ olur mu? Ve güyâ bu iş didikleri üzere hâsıl olmuşdur. Maslahatın hâtimesi olan bir âlay ahvâli irâd eylediler. Evvelâ memlekete müte'allık olan sözlerimizi mütâla'a itsünler. Bir 'asrda kendülerden tarafa böyle bir fâideli iş olmamışdır. İnsâf ile mu'âmele itsünler. İmkânı olan ahvâli rağbet ve rızâ ile işin bitmesi için muvâfakat iderler ise ne güzel ve illâ muhâl olan umûri taleb ile iş bitmez. Bizden bir kusur zuhûr itmiş midir? Belki işin olmaması Devlet-i 'Aliyye'ye hayırlu ola..." M.T, vr. 59 a, sr. 7-19, vr. 59 b, sr. 1-6.

Hop heyetin cevaplarını vekillere ilettikten sonra taraflar 26 Cemâziyelevvel 1100 (18 Mart 1689)'de yedinci defa bir araya gelmişlerdir. Tarafların isteklerinde direndikleri ve sert konuşmaların geçtiği bu toplantıdan da barış yönünde bir karar çıkmamıştır. Müzakere sonrası birkaç gün sessiz sedasız bekleyen heyet sonunda Zülfikâr Paşa'nın ifadesiyle "*mâ-beynimizde güyâ mahremiyet ve ülfet-i külliyyemiz...*"³⁵ olması dolayısıyla Hollanda elçisi Hop'a görüşmelerin içeriğini yazmayı ve kendisini bilgilendirmeyi uygun bulmuşlardır. Hop'a ayrıntılı yazıldığını sandığımız mektubun genel içeriğini kaydeden Zülfikâr Paşa özetle bu mektupta;³⁶ bir önceki toplantıdan hiçbir netice alamadıklarını, kendilerinin barışa taraftar olduklarını ve o doğrultuda olabilecek her tekliflerde bulduklarını, ancak kabul edilmediğini ve eğer reayanın huzura kavuşmasını istiyorlar ise inat etmeyip hayırlı işi bir an evvel sonuçlandırmaları gerektiğini, yok eğer olmuyor ise kendilerinin memleketlerine gönderilmelerini, oyalanamalarını ve bu geri gönderilmeleri hususunda kendilerine yardımcı olunmasını istiyordu.

Dikkati çeken nokta heyetin memleketine dönme arzularının artması ve geri dönüşleri için selamet kağıtlarının alınmasında Hop'tan destek beklemeleridir. Zira heyet bu elçilik görevleri esnasında gittikçe artan bir sıkıntıya ve adeta haps hayatına mahkum edilmişlerdir.

³⁵ *M.T.*, vr. 62 a, sr. 14.

³⁶ "Kıdvetü-a'yâni'l-milleti'l-mesihîye, hakikatü, meveddetü dostumuz Senyör Hop, selâm-ı selâmet-encâm ve muhâlasat-ı unvân iblâğıyla dostâne inhâ olunan budur ki, geçen cum'a günü bir meclis dahi olup, mukaddemâ sizinle müzâkere olduğu üzere Çâsâr vekillerine cevâblarımız lisânen ifâde ve 'aynı ile tahrîr olunup, teslim olundu. Bu mükâleme dahi her ne ki tarafeynden söylendi ise bir kâimeye yazılıp, size gönderilmiştir. Kır'at olundukda Çâsâr vekilleri sözümlü kabul itmeyüp, bize kat'i cevâb virdikleri ma'lûmunuz olur. Ol günden berü beş altı gün olmuştur. Bir haber zuhûr itmedi. Biz sulh ve salâha râgıb ve tâlibiz, husûle gelmesin isteriz. Ol sebebden Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye'nin bi-cümleti-hâ beyninde hitâbında olan sözü virdik. Ve birkaç defadır mümkünâtını dahi i'lâm ve beyân eyledik. Dahi ziyâde tahammüli olsa ta'annüd eylemeyüp mümkün ve bundan ilerü cevâbı bu ana değin lisâna getirürdük. Lakin bir gayri dürlü söze Devlet-i 'Aliyye'nin tahammüli olmadığı umûr-ı selef vâkif ve tüccâr rûzgâra âşinâ olanlar fehîm idebilir. İnsâf ve i'tidâl ile re'âyânın âsüdeliğini murâd iderler ise bu hayırlı işi birgün evvel görsünler ve illâ 'abes yire niçün bizi alıkorlar. Ricâ ideriz ki sizde virilen cevâblarımızın hüsnünü Çâsâr vekillerine bildürüp, ve ma'küle kâil ittirüp, bu kadar zemândan sonra itmâm ve vakf-ı maslahat ile bizim girü gitmemiz için sa'y ve takayyüd iyliyesiz. Eğer imkânı yoğ ise beyhüde eğlendirilmeyüp, bu işe birgün evvel faysal virülün. Allâhu te'âlânın esrâr-ı hafiyyesine kimesne irmemiştir ve irâdet-i 'aliyyesi bilinmemiştir. Kullarına vâcib olan emrini hayırlı bilmekdir. Hemân bizim sa'y ve talebimizde taksirâtımız olsun." *M.T.*, vr. 62 a, sr. 15-19, vr. 62 b, sr. 1-10.

Heyet Hop'a mektubunu verdikten birkaç gün sonra Kont Karaffa (*Caraffa*)³⁷ hanelerine gelmiş, onlarla görüşmüştür. Fakat diğer görüşmelerden farklı neticelenmeyen bu toplantıdan sonra Hop, üç defa heyeti ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde bazen heyete dönüşleri için izin kağıtlarının hazırlanmakta olduğu, yarın kendilerine verileceği haberlerini ulaştırmış, bazen de kabuledilebilir teklifler sunmadıkları sürece alıkonmaya devam edileceklerini belirtmiş, heyetin ifadesi ile Osmanlı Devleti'nin onurunu kıracak önerilerde bulunmuştur. Hop'a gereken cevapları verilmekle beraber şüphesiz Senyör Hop'un bu tutarsız tavrı heyeti hem rahatsız etmiş, hem de güvensizliğine sebep olmuştur.

Viyana'da sıkıntılı ve zor günler geçiren heyet, bu arada Avusturya vekillerinin dışında Venedik ve Lehistan vekilleri ile de barış maddeleri konusunda müzakerelerde bulunmuştur. Ancak müttefikleri Avusturya'nın arzusu dışında müstakil hareket edemeyen bu devletlerle görüşmelerden de bir netice alınmamıştır. Kesin ve net olan bir şey vardır; o da heyettekilerin burada kalma konusunda takatlerinin kalmadığıdır. Konakladıkları hanede "*gûl-i beyâbânî*", "*nâ-dân-ı bed-zebânki*", "*ervâh-ı habise*" diye tasvir ettikleri kapıcının baskısı altında dışarı çıkmalarına müsaade edilmeyen, yiyecek sıkıntısı çeken, adeta kuşatılmış olarak tutulan heyettekiler, zaten hasta ve moralsiz olan hallerinin bu şartlar dolayısıyla daha ağırlaştığını hissediyorlardı³⁸.

³⁷ Kont Antonio Graf Caraffa Avusturyalı komutandır. Doğum tarihi belli değildir. 6 Mart 1693'de ölmüştür. Soyu Napoli'den gelmektedir. 1659'da Viyana sarayında müsahiptir. 1672'de Osmanlılara karşı savaşmak üzere süvari komutanı (*kürassierregiment*) olmuş, 1683'te Varşova'ya Johann Sobieski'nin desteğini almak için gitmiştir. 1686'da Macaristan komutanı olmuştur. Belgrad'ı Osmanlılardan geri aldığından dolayı "Altın Post Şövalyesi" (*Ritter vom Goldenen Vlies*) unvanını aldı. Jobst, a.g.e., s. 396, dipnot 57. Zülfikâr Paşa bu kişi için "Çasar'ın başkomiseri ve Macar memleketininin hakimi" diye bahsetmektedir. *M.T.*, vr. 37 b, sr. 15.

³⁸ "...Ve kapûdân gûl-i beyâbânî ve nâ-dân-ı bed-zebân ki, şâikâsı [şapkası] ile olduğu halde gûyâ cemâd başından indürüp, saçın dağıdup, nümâyân oldukda mezârdan çıkmış ervâh-ı habise görmüş kadar âdeme dehşet gelürdü. Ne mertebe ma'kûs ve bed-siyret olduğu andan ma'lûm ola ki, hekimin sevmeyüp şifâ bulmayan hasta gibi her çend ki, karşumuza gelürdü. Elbette bir kesel 'ârız olması muhakkak idi. Mizâcumuz evelden de 'alil olup, mesfûrun bu bed-siyretliğinden her emrâzımız terakkî bulup, dahi müstedd olmağa başladı. Nemçe vekilleri dahi bu ervâh-ı habisenin bu keyfiyette olduğunu bilürler idi..." *M.T.*, vr. 67 a, sr. 11-17. "...Ve Botendoruf Kal'ası'ndan kalkup, Beç varoşuna konduğumuzdan berü dahi çektiğimiz eziyetleri mevlâ bilür. Kapumuzu dâimâ kapalı tutarlar iken sağında ve solunda karavul hâneler yapılıp ve içerüsünde ve taşrasında tüfenkleri elde fitilleri yanar, gice ve gündüz ale-t-tevâlî murdâr ve bed-lehçe Nemçe soltaları bekler idi. Pencerelerimiz önünde Müslümân esîrleri

Heyet, Venedik elçileri ile görüştüktan sonra bu hususta kendilerinin bilgilendirilmelerini isteyen Hollanda elçisi Hop'a bir mektup yazarak açıklamalarda bulunmuştur. Mektup şöyledir:

“... Kıdvetü-a ‘yâni’l-milleti’l-mesihîyye, Niderlande İstati cenerâllerinin müstakil elçisi dostumuz Senyör Hop hutimet ‘avâkıbuhû bi’l-hayr kibeline selâm-ı selâmet-encâm ve peyâm-ı müsâlemet-fercâm iblâğıyla dostâne inhâ olunan oldur ki, mektûbunuz gelüp, vâsıl ve mefhûmı bi’l-cümle ma’lûmumuz olmuştur. Venedik elçilerinden bize gelen cevâbların mefhûmını ve bizim bu husûsda fikrimizi sûal eylemişsiz. Leh elçisinin cevâbları dahi gelmedi. Venedik elçisi cevâblarını bir kâîmeye yazup, göndermişdir. Bu kadar zemândır hulûs üzere sizinle söyleşürüz. Her ahvâl tafsil üzere mâ-beynimizde müzâkere olunmağla her şeyin mümkûnüne ve neticesine ermişsiniz. Devlet-i ‘Âliyye-i ‘Osmâniyye’nin nihâyetinde olan sözlerimizi Çâsâr ve kendü ile müttefik olanların vekillerine virdik. Virilen cevâblardan ilerü gayri bir dürlü söze Devlet-i ‘Aliyye’nin tahammülü ol[ma]duğun herkes fehm idebilir. Bundan ziyâde dahi bir söze tahammülü olsa Devlet-i ‘Aliyye ile Çâsârın beyninde münâza‘ün-fih olan ahvâl için birkaç meclis olup, tarafından bu kadar ikdâm ve ibrâm olunmuş iken biz ta‘annüd eylemeyüp, bundan ilerü cevâbı lisâna getürürdük. ‘Irz-ı nâmûs-ı Devlet-i ‘Aliyye’nin ednâ mertebesinde olan kat’i cevâblarımızı virmekle izin ve ruhsatımızın en ‘ala derecesine çıkdık. Venedik elçisi Çâsâr vekilleri ile her gün görüşüp, mâ-beynde söyleşilen cümle ahvâle vâkıf olup, Nemçe Çâsârına aldduğundan gayri bir kal’a ve bir yer virilmediğünden sonra evlâ bi’t-tarik Venedik Cumhuriına virilmiyeceğın yakinen bilmiş iken yine bir alây teklif-i mâ-lâ-yutâk ile mümteni’ü’l-husûl olan ahvâli yazmak ile cevâbmı olur, bilinmesi pek murâdınız ise anlardan suâl itmeniz kâbildir. Hele bize göre ne lisâne gelmek ve ne gayriye gösterilmek ve ne cevâb virilmeğ

âdemlerimize âşinâlık idüp, selâm virmek şöyle dursun kendü hem-cins ve hem-kâseleri olan köpeklere bile i’timâdları olmaduğundan anları dahi darb idüp, kovarlar idi. Ve nerd-bânlarımız dibinde ve etrâf-ı divârın ba’z yirleri üstünde dahi bu tarz üzere tururlar idi. İktizâ iden şeylerin iştirâsı için âdemlerimiz bi’z-zarûri çarşuya vardıklarında sağ ve sollarında tüfenklü soltatlar yüyüyüp kimesne yaklaşıdurmazlar idi. Egerçe aslında cümle me’külât ve meşrûbatlarında da kahtlık ve melbûsâtlarında dahi müzâyakaları var. Şöyleki Memâlik-i Mahrûse-i ‘Osmâniyye’ye nisbet ile bahâları birkaç kat ziyâdedir. Lakin bizim âdemlerimizden her şeyde aşırı bahâ taleb iderler idi. İkişer üçer kat bahâ alurken bu hâl ile dahi âdemlerimiz iktizâ iden eşyâyı güç ile peydâ iderler idi. Bizim ise ne taşra çıkacak ve ne içerüde gezecek bir yerimiz var idi. Mükâleme için istenüp gittüğümüzde dahi soltatlar önümüzü ve ardumızı alup, öyle götürürler idi. Tercümânlar ise adab bilmez ve ne Türkçe bilir. Ancak kendü lisânları üzere hareket ider. Bizim söyledüğümüzün ‘aksini söyler idi...” M.T, vr. 67 b, sr. 1-14.

sâlihdir. Öyle kıyâs olunur ki sulh ve salâh murâdları olmamağla 'âmmenin râhatını istememek kendülere hicâb geldüğünden te'vil ile men' ve def'i için bu makûle hâm teklifler ider veyâhud böyle cevâbları ibtidâen söylemek için bellü başluları tarafından me'mûr olmalarıyla muhâl idüğün bilürler ise de bir def'a söylenmesi lâzım mıdır derler. Hakikkatte böyle husûl-pezîr olmayan tekliflerin sebebi bilinmez. Zâhir-i vâzih olan budur ki, cevâbları asla sözlerimize uymayup, arada mesâfe-i ba'id vardır. Bu sûrette Hakk sübhânehü ve te'âlâ hazretlerinin takdîrine râzı olup, maslahata faysal ve Devlet-i 'Aliyye'ye cevâb virilmek vakti geldi dimemizden gayri sözümüz kalmadı. Nefsü'l-emrde sulh ve salâh emrine tarafımızdan ol mertebede teşebbüs olunmuşdur ki, bundan sonra işin olmaması bize isnâd olunmaz. Bizim rağbet ve sa'yımıza göre re'âyâ-yı tarafeynin âsûdeliğini sâiri dahi murâd itmîş ise bu hayırlı maslahat bu güne kalmayup, çokdan sözmek vech-i lâyk üzere murâd olunmadıktan sonra dahi ne diyelim Allâh u te'âlânın esrâr-ı hafiyesine kimesne irmemiştir. Verâ-yi perde-i takdîrde olan irâde-i 'aliyyesi bilinmemiştir. Kullarına lâzım olan emr ü nehî-yi ileyhîsin hayırlı bilmekdir. Heman 'ibâdu'l-lâhın râhatı tahsîlinde bizim tak-sirâtımız olmasun. Taraf-ı Hakk'dan zuhûr iden ahvâl her ne ise inşâ'allâhu te'âlâ hayırlı ve meymenetlüdür...³⁹⁾

Mektubun içeriğinden anlaşılacağı üzere heyet öncelikle Senyör Hop'a -her ne kadar zaman zaman onun Avusturya lehine gayret sarfettiğini düşünse de- yaptığı müzakereler ve önerdiği teklifler hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bu hususta aralarında bilinmeyen ya da gizli kalmış bir durum söz konusu değildir. Hop'a sürekli ifade ettikleri "sulh için kendilerinin ellerinden gelen gayreti sarfettikleri, iyi niyet gösterdikleri, ancak Avusturya ve müttefikleri Venedik ve Lehistan'ın Osmanlı Devleti'nin tahammül sınırlarını zorlayan tekliflerde direndikleri yönündeki düşünceleri" tekrar dile getirilmiştir. Öyle ki bu kabûlü imkansız teklifleri değil kabul etmek, telafuz etmek, cevaplamak ya da başka bir kimseye göstermek bile heyet için mümkün değildir.

Bu mektupta dikkati çeken diğer bir nokta ise heyetin bu sulh işinde savaş şartları altında sıkıntı çeken tarafların reâyâlarının bir an evvel huzura kavuşturulması meselesinin üzerinde ehemmiyetle durmasıdır. Tarafların "reâyâlarının âsûdeliğini" esas alan Osmanlı heyeti daha önceki toplantılarda

³⁹⁾ M.T, vr. 68 b, sr. 13-19, vr. 69 a, sr. 1-19, vr. 69 b, sr. 1-2.

da bir an evvel barış yapılarak halkların rahata kavuşturulmasını önemle belirtiyordu.

Senyör Hop, bu mektubu aldıktan sonra 11 Cemâziyelâhir 1100 (2 Nisan 1689)'de heyeti konağında ziyaret etmiştir. Ziyarete, Venedik vekillerinin uygunsuz tekliflerini cevap vermeye değer bulmayan heyeti fikrinden vazgeçirmeye çalışmıştır. Venedik elçilerine mutlaka bir cevap yazılması gerektiğini ısrarla vurgulayan Hop, bunun uluslararası görüşmelerde uyulması gereken bir gelenek olduğunu ve riayet edilmesi gerektiğini söylemiştir. Hatta gitmek üzere iken Venedik'e yazılacak cevabın bir nüshasının da kendisine ulaştırılmasını istemiştir.

Esasen heyetin müttelik vekillerin tekliflerine cevap vermek istememesinin mantığında yatan gerekçe, beyhude yere toplanıp dağılmanın, taraflara bir kazanımının olmadığı, kendilerini sadece oyalamak için bu yolun denendiği ve kendilerinin "ahmak" yerine konulduğuna inanmalarındır.

Heyet elçi Hop ile yaptığı görüşmenin ardından onun tavsiyelerine uyarak Venedik vekillerine bir mektup yazıp göndermiş, bir sûretini de yine onun isteği üzerine kendisine ulaştırmıştır. Heyet Venedik'e ait mektubu Hop'a gönderdiği vakit kendisine hitaben bir mektubu da yazıp yollamıştır¹⁰.

¹⁰ "Bu def'a Flemek elçisine yazılan mektûbdur: Elkâb-ı mu'tâddan sonra i'lâm olunur ki, dünkü gün müzâkerede sevk ve ilkâ ittüğünüz üzere Venedik elçisine cevâb virilüp, hâlâ sûreti size dahi gönderilmişdir. Hadd-ı zâtında bu makûle beyhûde redd-i cevâb ile ancak didüğünüz gibi sûret-i mu'âmele resmî gözedebilir. Yohsa mevâdd yaklaşılmadıktan sonra teksir-i kelâmdan ne hâsıl olur? Siz hakikatlü dostumuzun pek ma'lûmudur, her şey evvel müsta'idd mâddesi bulunmak gerekdir. Sûret tahsili ile sa'y ve takayyüd oluna. Esâs üzerine mebni olmayup, hevâda olan sûret vücûda gelmeyüp, kendü de mahv olur. Siz eğer Botendoruf Kal'ası'nda ve eğer bunda bizim ile görüşdüğünüzde Nemçe tarafına muvâfık ve kalbimize dokunur tafsil ittüğünüz sözler hatırlıdır. Devlet-i 'Aliyye ile Roma imparatorunun arasında ta'ahhüd eyledüğünüz hüsn-i sa'yınız hadden taşra olup, hakikat bize hayli keder virmiş idi. Lakin hayr-hâh olan kimesneden sudûr iden cevâblar eğer acı, eğer tatlı kabul oluna gelmiştir. Bu güne mu'âmeleniz ile hayırlı işin husûlî murâdımız olduğu ma'lûmumuz olmuştur. Ve bizim derûnumuzda gayri virilecek cevâb kalmadığına sizin de 'ilminiz irmiştir. Bundan sonra bu kadar zemândan berü olan sabr ve mülâzemetimizi ve vaktin müzâyakasını ve sair mülâhazaya muhtac olan her umûri te'emmül eyleyüp, Nemçe vekillerine söyleyüp, sözünüz esirgemiyesiz. Tedric ile bu maslahatın keyfiyeti anlatmağa vaktin vüs'atı kalmadı. Hüsn-i sa'yınızın iktizâsı budur ki anlar ile dahi açıktan söyleşüp arasında oduğunuz işi bir hâl idesiz. Leh tarafının bundan akdem murahhas âdemleri olmayup, bizim virdüğümüz cevâb üzere Beç'de olan âdemi tekrar Leh'e varup, ol tarafından murahhas âdemleri ta'yin ve biri mukaddem Beç'e dâhil olup, mâ-beynimizde olan mehlîn va'desi mürûr itmekle ilerü gelen âdeminden cevâb istediğümüzde "baş elçimiz henüz gelmedi, eğer bu işde bizde me'zünüz. Lakin sizin tarafınızdan ikdâm ve bizden cevâb istediğünüze refikimize göstermek için elimizde bulunmak üzere bize bir kâğıd yazın..." M.T, vr. 70 a, sr. 9-19, vr. 70 b, sr. 1-8.

Bu mektuptan heyetin sulha dair ümitlerinin iyice kaybolduğunu anlamak mümkündür. Çünkü heyet, Venedik'e cevap yazılmasının sadece Hop'un "bunun uluslararası müzakerelerde bir kaide olduğunu belirtmesi üzerine" gerçekleştiğini ve formalite icabı olan bu cevaplaşmaların da somut bir getirisi olmayacağını, aksine beyhude zaman geçirildiğini düşünmektedir.

Elçiye yazılan bu mektupta heyetin, Hop'a ait duygu ve düşüncelerini şahsına hitaben bizzat dile getirdiğini görmekteyiz. Hop'a fazla güven duymamasına rağmen heyet, bu defa kendisinden "hayr-hâh" olarak bahsetmektedir. Şöyle ki heyet, bu mektupta belirttiğine göre, daha kendileri Pottendorf kalesinde iken ziyarete gelen Hop'un, Avusturya lehine sarfettiği ve "kalbimize dokunur" diye bahsettikleri sözlerden çok kötü etkilenmiştir. Hâlâ Hop'un hatırında olduğunu düşündükleri, kendilerine keder veren bu sözler, onun arabuluculuk görevinin sınırlarını aşacak türdendir ve buna rağmen heyettekiler şuna kanaat getirmişlerdir: Amacı iyilik ve arabulmak olan bir kimsenin ağzından çıkacak sözler acı da olabilir tatlı da.

Heyet Hop'tan, kendileriyle olduğu gibi Avusturya vekilleri ile de sulh konusunda herşeyi açıkça konuşmasını ve zaman kaybının önüne geçilmesini istemektedir. Heyetin beyhude yere tutulmaktan şikayetçi olmaları doğaldır, çünkü daha öncede belittiğimiz gibi yaşadıkları koşullar oldukça kötüdür.

Heyet Leh vekillerinden 18 Rebiülahir 1100 (9 Şubat 1689) tarihli¹¹ bir mektup aldıktan sonra Hop ile tekrar görüşmüştür. Bu mektup Lehistan'ın sulh tekliflerini içermektedir ve şartları oldukça ağırdır. Kamanıçe'nin, Podolya, Eflak ve Boğdan'ın kendilerine teslimi, savaşta uğradıkları zararların tazmini, Hıristiyanlara kara ve denizde ticaret serbestisinin ve kilise açabilme hakkının tanınması v.b.

Heyet Leh vekillerinden gelen bu tekliflerin üzüntüsünü yaşarken Senyör Hop konakladıkları hâneye gelerek kendileri ile görüşmüştür. Bu görüşmede Leh tekliflerinden duydukları kederi dile getiren heyet, bir cevap yazmama düşüncesinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu defa Hop'ta isteklerin çok ağır olduğu konusunda heyet ile hemfikirdir, ancak "*hatâlarına bakılmayup, anlara dahi bir cevâb viriniz*"¹² diye ısrar edince cevabî mektup

¹¹ Jobst'a göre bu tarih 9 Şubat değil 19 şubat olmalıdır. Bkz. Jobst, *a.g.e.*, s. 329, dp. 273.

¹² *M.T.*, vr. 72 b, sr. 1-2.

yazılmıştır. Bu görüşme esnasında Senyör Hop'un "Acaba kal'aların virilmesi husûsuçün der-i devlet-medâra âdem göndermekle danışsanız olmaz mı?"⁴³ sorusunun heyeti çok kızdırdığı görülmektedir. Daha öncede "kale verilmesi" konusu Hop tarafından dile getirilmiş ve heyetçe bu teklif "Osmanlı Devletinin ırzına hâlel vermek" şeklinde yorumlandığından defalarca red edilmiş ve yine gündeme getirilmesi ise heyeti oldukça sinirlendirmiştir. Heyet, Avusturya'nın Senyör Hop aracılığı ile bu hususta ağızlarını yokladığını düşünmektedir ve bu sebeple de ümitlerinin kesin kırılması için Hop'a sert ve katı bir cevap vermiştir. Bu sert cevapta heyet:

"...Devlet-i 'Aliyye'nin dostları tarafından mâ-beynde hüsn ü sa'y takayyüd ile bir hayırlı iş görmeğe ta'yin olunmuş iken bu cins sözü hatırıma götürürsüz. Yalnız söylenmesi ile Devlet-i 'Aliyye'nin 'ırzına hâlel virmek mukarrer olmağla dost olan olmasın. Nice lisâna götürür ve hidmetkâr olan nice danışabilir. Cumhûrunuz tarafından senin vesâtetin hasbiyle sa'y ittiğün meğer Devlet-i 'Aliyye'nin kal'alarını Nemçe'ye teslim itmek için imiş..."⁴⁴ diyerek onu görevini aşarak Avusturya lehine davranmakla itham etmiştir. Yine de heyet Hop'un nasihatlarını dinleyerek Lehistan vekillerine cevabi mektubu göndermiştir.

Bu arada Senyör Hop, tam tarihinin verilmediği bir zamanda heyetten bir talepte bulunmuştur. O da; arabuluculuk vazifesinin gereği olan gayret ve çabayı sarfettiğine dair kendisine tasdikli bir yazının verilmesidir. Heyet ona istediği bu mektubu 26 Cemâziyelâhir 1100 (17 Nisan 1689) tarihli olarak kaydetmiş ve göndermiştir. Ancak heyet bu mektupta her ne kadar elçiyi onure edecek cümleler kullanmışsa da bunlar onların gerçek duyguları olmasa gerek. Nitekim heyet, Hop'un bu mektubu istemesiyle alakalı olarak şöyle demektedir:

"...Bundan akdem dahi Flemenk elçisi ara yerde hüsn-i sa'y eyledüğün tarafımızdan tasdikî için bizden kendüye hitâben bir kâğıd istemiş idi. Eğer sa'y itmesinden bir fâide olmaduğundan gayri bu dahi Çâsârın tarafına muâve[de]t ile bizi niçe def'a tahvib[f] ve tehdid ile bezdirmiş idi. Lakin mudâra mahalli olmağla bu kadarca şeyden hâtırı kalmamak için ma'kûl ve münâsib görüldüğü vech üzere bir kâğıd yazılıp, yedine teslim olunmuşdur..."⁴⁵

⁴³ M.T, vr. 72 b, sr. 3-4.

⁴⁴ M.T, vr. 72 b, sr. 6-9.

⁴⁵ M.T, vr. 74 b, sr. 2-6.

Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere heyet, Hop'un gayretlerinin boşa çıkmasını bir tarafa bırakmakta, onun çoğu kere Avusturya İmparatorunun yanında olarak tehdit ve ağır sözler ile kendilerini bezdirdiğini söylemektedir. Bu duygu ve düşüncelerine rağmen heyet ona tasdikli bir mektup⁴⁶ göndermiştir.

Osmanlı heyetinin bu aşamada içinde bulunduğu şartlar pek iyi değildir. Lehistan ve Venedik vekilleri ile yaptığı müzakerelerde kendilerine artık olumlu ya da olumsuz kesin bir cevap verilmesini, İstanbul'a fikir danışmak için adam göndermelerine müsaade edilmesini ve bunlar olmuyorsa memle-

⁴⁶ Elçiye verilen mektup: "Flemenk elçisinin talebiyle kendüye virilen kâğıddır. Fî 26 min Cemâziye'l-âhir sene 1100. Kıdvetü-a'yânî'l-milleti'l-mesihîyye Niderlanda vilâyeti İstati cenerâllerinin müstakill elçisi hakikatlı, meveddedü dostumuz Senyör Hop hutimet 'avakıbhû bi'l-hayr kibeline selâm-ı muhâleset 'ünvân ve peyâm-ı musâdakatâyân iblâğıyla inhâ-yı muhibb-âne ve enbâ-yi muhlis-âne budur ki, bugün dahi Çâsar vekilleriyle bir yere gelünüp, vâfir söz olmuşdur. Biz Devlet-i 'Aliyye'nin tahammülü olmayan gayri dürlü söze kâdir olmayup, anlar ise ma'kül ve hayırlı vech üzere maslahata kâil olmamağla yine bir netice hâsıl olmadı. Bizim bu bâbda çekdügümüz zahmet ve meşakkat ve sabr ve te'enni ile ittügümüz takayyüd ve ihtimâm cümleinin ma'lûmı olmuşdur. Cumhûrunuz dahi Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyye'ye ve Roma İmparatoruna olan dostluk ve meveddet ve mahabbetleri muktezâsi üzere tarafeynin âsâyiş ve râhatuna bâ'is ve bâdî olan tecdid-i sulh ve salâh ve sa'y olunmasıçün sizi bu tarafa müstakill elçilik ile ta'yîn ve irsâl itmeleriyle siz dahi arada dikkat-i tâm ve ihtimâm mâ-lâ-keâm eyledüğünüz takayyüd ile bu iş vücûda gelmek kâbil olsa eğer bizim ve eğer sizin sa'ylarımız ile bu güne kalmayup, elbette bir sûret bulur idi. Lakin re'âyâ ve berâyânın âsüdeliği gayrilerin mühimmi değildir. Yohsa beşer kanına tışine olan ba'z münâfıkın ara yirde şerrimi karışdı bilinmez. Ne hâl ise böyle tarafeyne nâfi ve 'ibâdu'l-lâha hayırlı ve iki devlete lâıyk olan maslahat bi-emri'l-lâh vücûda gelmedi. Dostun sa'yı yerinde oldukda eseri de zuhûr itmez ise sa'yının memnuniyeti mukarrerdir. Devlet-i 'Aliyye tarafeyne hakikat üzere dostluk ve meveddet izhâr iden mülûk bir zemânda mükâfâtından dür olmamışdır. Hemân ba'de'l- yevm dahi Cumhûrınız derûnlarında merkûz olan ihlâs ve ihtisâsı ve musâfât ve ittihâd üzere dostlukdan hâli olmasunlar. Sizin dahi bu arada ittüğünüz sa'y ve ihtimâmdan memnûn ve mahzûd olduk. Eyü işlerde olan ihtimâmdan netice hâsıl olmaz ise de ebedi kimesneye nedâmet gelmemişdir. Bu keyfiyet cümlemizin ma'lûmı olmağla eğer bizim ve eğer sizin hayra sarf eyledüğümüz sa'ydan te'essüf olmaz. Şevketlü, 'azametlü, kudretlü, Padişâh-ı mu'azzam efendimiz hazretlerinin taht-ı âli-baht-ı 'Osmâniyye'ye yemin ve sa'âdet ile cülûs ve Karîha-i Hümâyûnlarından re'âyâ fukarâsının âsüdeliğine himmet-i mülûkâneleri der-kâr ve sâir mülûk-i hem-civârları ile kadîmîden câri olan dostluk ve meveddete meyl ve râğbet ve bu ednâ kulların Nâme-i hümâyûn şevket-makrûnlarıyla bu cânibe ta'yîn ve irsâl buyurmuşlar iken re'âyâ ve berâyâ hakkında zuhûr iden şefkat ve 'inâyet ve 'âufet-i şehriyârlarına bir taraftan aslâ muvâfakat olunmadüğünün sırrı hafî olmuya. Belki vatanlarından ayrılıp, Cenâb-ı Bâri'nin dergâhına hayr-duâ ile müdâvemet ve mülâzemet iden bir alây 'ibâdu'l-lâha yine kadîmî ma'bed ve mecâmî ve mesâcid ve meskenleri mukadder olmuş ola. Ve's-selâmu 'alâ men-'ittabâ'l-Hüdâ." M.T, vr. 74 b, sr. 7-19, vr. 75 a, sr. 1-12.

ketlerine dönüşlerine dair izin kağıtlarının verilmesini isteyen heyet, artık bunaldıklarını şu ifadeler ile ortaya koymaktadırlar :

“... Çok kerre vekillere âdem gönderüp, çünkü bi-emri'l-lâh bir iş görülmüyor, Nâme-i hümayûnlara cevâblar virilsün, gidelim didik, kâil olmadılar. Ahvâlimizi bildirmek için der-i sa'âdet-medâra âdem göndermeğe izin virünüz deyü ikdâm eyledik. Buna dahi günâ-gün 'avk te'hîr sözüyle şâfi cevâb virmediler. Bu kadar takayyüd olunup, nihâyetince bir tarîk ile âdem göndermek mümkün olmadı. Üzerimizde yüzelli soltat kapûdânlarıyla bir mertebe muhâsara itmişlerdir ki bir vechle tarîkin bulmadık. Bizi muhâfazada takayyüdlere olkardır ki kapular ve havlılarda ta'yîn itükleri bekçilerden mâ'ada divârlar ve damlar üzerine bile bekçiler komuşlardır...”¹⁷

Heyet, müttefik vekiller tarafından oyalanmaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin cephelelerde ki durumunun iyi olmadığı bilinmektedir ve kuşatma altında tutulan henüz teslim olmamış Osmanlı kaleleri mevcuttur bunların akibetini beklemek menfaatlerine uygun düşmektedir. Fakat heyettekilerin dayanacak mecali kalmamıştır. Boşa zaman kaybettiklerinin ve görüşmelerden olumlu bir netice çıkmayacağını farkında olduklarından izin kağıtlarının ellerine verilerek biran evvel gönderilmelerini istemektedirler.

Bu durumda iken 24 Şaban 1100 (13 Haziran 1689)'de tekrar Leh ve Venedik vekilleri ile sonuçsuz geçen görüşmelerden birine daha katılmışlardır. Ardından da Avusturya vekilleri ile gizlice bir araya gelmişlerdir. Bu gizli toplantıda heyet, başvekil Graf Kinsky¹⁸ ve Stratmann'a sulh işi gibi hayırlı bir işe neden yanaşmadıklarını ve teklif ettikleri maddelerin kabul edilmeyeceğini bile bile niçin defalarca karşılıma çıkardıklarını ve sulh olmuyorsa niçin geri gönderilmelerine izin verilmediğini anlamadıklarını açık olarak ifade etmişlerdir. Heyetin anlayamadığı ise bu kadar oyalanmalarının ve avdetlerine mani olunmasının arkasında gizli bir planlarının olup olmadığıdır. Eğer müttefiklerden çekindikleri bir husus varsa şu an yalnız oldukları ortamda rahatça ifade edebileceklerini belirten heyet, bu

¹⁷ M.T, VI, 77 b, sr. 13-19.

¹⁸ Graf Franz Ulrich Kinsky, 1634'de doğmuş, 27 Şubat 1699'da ölmüştür. Avusturya'nın politik hayatında önemli rol oynamış bir kişidir. 1664'de diplomatik bir görevle Polonya'ya gönderilmiştir. Kariyer hayatını Bohemya'da gerçekleştirmiştir. Orada başbakan vekili, kraliyet kaymakamı 1690'da imparatorluk istihbarat meclisi üyesi olmuştur. Jobst, a.g.e, s. 412, dipnot 176.

yaklaşımından da beklediği netliği elde edememiştir. Çünkü ayrı bir odaya geçerek bir süre kendi aralarında görüşen vekiller, tekrar heyetin yanına döndüklerinde eski tekliflerinde ısrara devam etmişlerdir. Ancak bu defa Osmanlı Devleti'nin durumunun daha kötü olacağını vurgulayarak. Nitekim vekillere göre Rus askeri üç kol halinde harekete geçip, Kırım üzerine yürümüştür, Avusturya herseklerinin hepsi bir araya gelerek Fransa üzerine harekete geçmişlerdir; yani Avusturya, savaş halinde olduğu Fransa cephesinde de Osmanlı cephesinde olduğu gibi başarılıdır, savaştan aczi yoktur. En önemlisi Hollanda ve İngiltere de Avusturya İmparatoruna -isterler ise-donanmalarını göndererek Osmanlı donanmasının boğazlardan dışarı çıkmasına müsaade etmeyeceklerini söylemişlerdir.

Burada dikkati çeken husus, Hollanda'nın ve İngiltere'nin donanmalarının da Avusturya'ya yardıma hazır gösterilmesidir. Özellikle İngiltere de dahil arabuluculuk konumunda bulunan ve bu teklifi bizzat Osmanlı Devleti'ne kendisi yapan Hollanda Cumhuriyeti'nin böyle bir yardım vaa-dinde bulunması olası olmasa gerek. Zira kendilerinin de savaşa dahil olmaları, savaşın devamlılığı demektir. Oysa ki gerek İngiltere ve gerekse Hollanda ticarî menfaatleri dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin savaş halinin bir an evvel sona ermesini istiyorlardı. Dolayısıyla bu ifadeler muhtemelen Avusturya'nın bir blöfüdür.

Heyetin vekillere verdikleri cevaptan onların bu blöfüne kanmadıkları, ancak bu cümleler ile ağızlarının mı yoklandığı, yoksa bu devletler ile aralarını bozmak amacının mı güdüldüğü noktasında emin olmadıkları görülmektedir. Öte yandan heyet, Avusturya'nın bu tür ifadeleri Fransa ve Osmanlı cephelerinde çektiği sıkıntıları kamufle etmek için sarfettiğini de düşünmektedir. Fakat yine de Zülfikâr Paşa, İngiltere'nin böyle bir durum ortaya çıktığı takdirde yeni yapılmış 5-10 kalyon ile daha da güçlenen Osmanlı'nın mükemmel donanması karşısında direnemeyeceğini, Fransa'nın ise harekete geçme ihtimaline karşı Cezayir, Tunus ve Trablus gemileri ile -ki bunlar Osmanlı hizmetindedirler- haklarından gelinebileceğini belirterek gözdağı vermeye çalışmaktan da geri durmamıştır.

Anlaşılan o ki ne Hop'un gayretleri ne de Avusturya'nın heyeti bezdirme ve gözdağı verme girişimleri iki devlet arasındaki anlaşmazlığın sulha tebdiline imkân vermemiş, Zülfikâr Paşa başkanlığında ki heyet ancak dört yıllık bir bekleyişten sonra İstanbul'a dönebilmiştir.

SONUÇ

II. Viyana yenilgisinden sonra Osmanlı Devleti Avusturya başta olmak üzere müttefikleri Lehistan, Venedik ve daha sonra da Rusya ile birden fazla cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bu cephelerden kendisini en fazla uğraştıran ve kayıplara sebep olan Avusturya savaşdır. Belgrad, Uyvar ve Budin gibi önemli merkezler elden çıkmıştır.

Osmanlı Devleti cephelerde askeri yenilgileri yaşarken içerde de sosyal ve ekonomik düzenin bozulmasına bağlı sıkıntılar ile uğraşmaktadır. İşte bu bu kötü gidişat dolayısıyla bir elçilik heyetini Avusturya'ya göndermeğe karar vermiştir. Gidecek heyet görünürde İmparator I. Leopold'e, Sultan II. Süleyman'ın cülusunu bildirecektir. Gerçekte ise Avusturya ve müttefikleri ile sulh tesis etmeğe çalışacaktır. Bu maksatla Zülfikâr Paşa'nın başkanlığında bir heyet Viyana'ya gönderilmiştir. Heyetin Avusturya ve müttefikleri ile görüşmelerinde arabulucuk görevini Hollanda üstlenmiştir. Hollanda, 1612'den beri Osmanlı Devleti'nde elde ettikleri ahidnâme-i hümayun gereğince ticari haklara sahipti ve 1668'den beri de Osmanlı Devleti nezdinde daimi elçi bulunduruyordu. Ticarî menfaatleri dolayısıyla da Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında barışın yeniden tesisi işlerine geliyordu.

Zülfikâr Paşa başkanlığındaki heyet Viyana'da Hollanda elçisi Hop'un arabuluculuğunda müteaddid defalar müttefikler ile toplantılar yapmıştır. Burada Hollanda elçisinin arabuluculuğunun tam karşılığı tavassut olup, Avusturya İmparator'unca bu kabul görmemiş yerine hüsn-i sa'y dediğimiz iyi yönlü gayret ve çabalama onay görmüştür. Ancak her ne kadar Avusturya Devleti'nde hukuki olarak bu ayırım yapılırsa da Osmanlı heyeti için iki kavram arasında fark görülmemiş, Hollanda elçisi tavassut işini üstlenen ve gereklerini yerine getirmeye çalışan bir kişi olarak algılanmıştır.

Hollanda elçisi arabuluculuk görevini yerine getirmekle yükümlü olduğu bu süreçte zaman zaman heyeti kıracak söz ve davranışlarda bulunmuştur. Özellikle Avusturya eline henüz geçmemiş bazı kalelerin verilmesi yönündeki önerisi ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu askerî, ekonomik ve sosyal alandaki buhranları dile getirmesi heyeti hayli üzmüş ve elçinin Avusturya lehine davrandığı kanaatinin uyanmasına neden olmuştur. Hop'un zaman zaman Avusturya lehine davrandığını ve sulh şartları konusunda kendi ağızlarını yoklamaya çalıştığını düşünen heyet, ilk

buluşmalarında onun Avusturya nezdinde Osmanlı lehine gayret sarfedeceğini belirtten sözlerine -Osmanlı Devleti'nin aczine yorumlandığından- tepki göstermiştir. Dolayısıyla dikkati çeken nokta bu arabuluculuk girişiminde Osmanlı heyetinin taraflar arasında "ale's-seviye" dediğimiz eşit şekilde muamelede bulunulmasını Hop'tan ısrarla beklemesidir. Ama heyette oluşan genel kanaat Hop'un bu şekilde davranmadığıdır. Buna rağmen Hop'un gayretlerinin taraflar arasında barışı sağlamak yani savaşı sona erdirmek gibi hayırlı bir niyete dayandığını düşünen heyet ona karşı kırıncı olmamış, hatta Hop kendilerinden arabuluculuk vazifesinin gereği olarak gerekli gayret ve çabayı sarfettiğine dair onaylı bir mektup istediğinde bunu tereddütsüz vermiştir.

Osmanlı heyeti müzakerelerden Hop'un arabuluculuğuna rağmen olumlu bir sonuç elde edemeyeceklerini anlayınca, bu defa İstanbul'a avdet ettirilmeleri için kendisinden yardım umar duruma gelmişler, fakat bu konuda da kendisinden bir fayda görememişlerdir.

